

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI

Fakulta pedagogická

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Adres:

Ing. Dagmar Brožová

Adresa: Písečná, Karlova 917

Vydání práce: RNDr. Petr Anděl, CSc.

Podpis:

Jméno	Příjmení	Titul	Podpis
24	11	11	11

Vydání dne 30. června 1988

Bc. Dagmar Brožová

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI

Fakulta pedagogická

461 17 Liberec 1, Hálkova 6

tel./fax: 0485227332

Katedra národní školy

Obor: Učitelství pro 1. stupeň základní školy

ZAČLENĚNÍ EKOLOGICKÉ VÝCHOVY DO PŘEDMĚTU ČESKÝ JAZYK - LITERATURA

Autor:

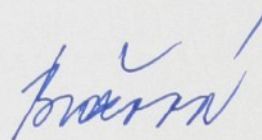
Jméno a příjmení: Dagmar Brožová

Adresa: Šluknov, Karlova 917

Vedoucí práce: RNDr. Petr Anděl, CSc

Počet:

Podpis:

stran	obrázků	tabulek	příloh
75	13	1	2

V Liberci dne 30. dubna 1998

Technická univerzita v Liberci

FAKULTA PEDAGOGICKÁ

401 17 Liberec 1, Halikova 5

Telef. 42.40.5352515

NÁRODNÍ ŠKOLY

Katedra:

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(závěrečného projektu)

Sc. Dagmar Brožová

Diplomant:

Karlova 917, 407 77 Šluknov

Adresa:

Učitelství pro 1. stupeň základní školy

Obor:

Ekologická výchova v českém jazyku

Název DP:

.....
.....

RNDr. Petr Anděl, CSc.

Vedoucí práce:

30. 4. 1998

Termín odevzdání:

Pozn. Podmínky pro zadání práce jsou k nahlédnutí na katedrách. Katedry rovněž specifikují zadání: východiska, cíle, předpoklady, metody zpracování, základní literaturu (zpravidla na rub tohoto formuláře). Zásady pro zpracování DP lze zakoupit v Edičním středisku TU v Liberci a jsou též k dispozici v UK TU, na katedrách a na děkanátu Fakulty pedagogické.

10. 12.

V Liberci dne 1997

.....
vedoucí katedry

.....
děkan

Převzal (diplomant):

Datum: 10. 12. 1997

Podpis:

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI

Univerzitní knihovna

Voroněžská 1329, Liberec 1

PSČ 461 17

159/98 P
A

KNB/NS
75 s., 3 s. příl.
1 vol. příl. 23 s.

OBSAH

1. ÚVOD	7
2. ROZBOR PROBLEMATIKY	
2.1. <i>Ekologie</i>	8
2.2. <i>Morální ekologie</i>	9
2.3. <i>Vymírání živočišných druhů následkem lidské činnosti</i>	11
2.4. <i>Ekologická výchova - změna měřítek hodnot</i>	12
2.5. <i>Metodika českého jazyka obecně</i>	14
2.6. <i>Obsah učiva v jednotlivých ročnících</i>	14
3. METODIKA	
3.1. <i>Zpracování tématu</i>	17
3.2. <i>Test I.</i>	18
3.3. <i>Popis testu I.</i>	18
3.4. <i>Popis testu II.</i>	20
4. VÝSLEDKY	
4.1. <i>Analýza čítanek</i>	22
4.2. <i>Výsledky testu I.</i>	25
4.3. <i>Výsledky testu II.</i>	27
4.4. <i>Vlastní návrh čítanky</i>	30
5. DISKUSE	71
6. ZÁVĚR	73

ČESTNÉ PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem předloženou práci zpracovala samostatně, pouze s použitím citované literatury.

ANOTACE

Cílem diplomové práce je pokus o začlenění ekologické výchovy do předmětu český jazyk a literatura na prvním stupni základní školy. Základ práce tvoří návrh na dopňkovou čítanku, ve které jsou texty vybírány s přihlédnutím k ekologické výchově, to znamená texty zaměřené na přírodu a životní prostředí vůbec. Čítanka je doprovázena metodickými pokyny, podle kterých lze s texty aktivně pracovat právě v oblasti ekologické výchovy.

Das Ziel dieser Diplomarbeit ist der Versuch zur ökologischen Erziehung in das Fach Tschechische Sprache und Literatur in der Unterstufe der Grunschule einzugliedern.

Die Basis dieser Arbeit besteht aus einem Vorschlag eines ergänzenden Lesebuch, dessen Texte auf die Natur und Umwelt ausgerichtet sind. Das Lesebuch ist mit Hinweisen versehen, um mit den Texten auf dem Gebiet der ökologischen Erziehung aktiv zur arbeiten.

The aim of this dissertation is to consider the possibility of incorporation ecology into the subject of the Czech language and literature at the elementary school. This dissertation brings a proposal to write a complementary reader which would present ecologically centered texts.

The reader would be accompanied by metodical instructions which should help teachers use these texts.

1. ÚVOD

Cílem diplomové práce je začlenit ekologickou výchovu do předmětu český jazyk a literatura na základní škole jmenovitě na prvním stupni základní školy. Současné učebnice neposkytují příliš mnoho možností spojit tyto dva obory, proto jsem se pokusila ve své práci připravit malý soubor textů z knih věnovaných dětem, které pomohou učitelům zkloubit literaturu a ekologii.

Texty do čítanky jsem vybírala tak, aby podpořily slova náčelníka Seattlea indiánského kmene Duwamishů k prezidentu USA v roce 1855, který chtěl odkoupit rozlehlá indiánská území. ...“Co je člověk bez zvířat ? Kdyby všechna zvířata vymřela, zemřel by i člověk na velkou samotu ducha. Co se stále děje zvířatům, stane se i lidem. Všechno je vzájemně spojeno. Co postihne Zemi, postihne i syny Země. Když lidé na Zemi plivají, plivají sami na sebe. Neboť víme, že Země nepatří lidem, ale že lidé patří k Zemi... Vonící květiny jsou naše sestry, srnci, kůň a velký orel jsou našimi bratry. Skalnaté výšiny úrodné louky, teplo z těla poníka a člověk - to všechno patří do jedné rodiny Člověk nestvořil pohyb života, on je pouze vláknem. Co uděláte tomu pohybu, uděláte sami sobě. ...!“ Základem slov Seattlea je pokora a víra. Ne víra v Boha, ale víra v jiné hodnoty než které preferuje dnešní společnost, víra v jiné hodnoty než technologické a ekonomické. Jeho víra staví do popředí zájmu život. Můžete si myslet, že brát si na konci 20. století za vzor indiána z poloviny 19. století je naivní, ale zkuste se nad jeho projevem jen chvíli zamyslet, nenastala-li již doba, kdy člověk musí změnit svůj kořistnický postoj k planetě v něco lidstějšího, považujeme se přece za nejvyspělejší tvory na planetě, měli bychom se tedy podle toho také chovat.

„Naučili jsme se létat v povětří jako ptáci, potápět jako ryby. Zbývá jediné naučit se žít jako lidé.“

(B.G. Schaw)

Měnit životní postoj je těžké, ale my učitelé máme možnost začít v dětech budovat jiný postoj již od prvopočátku, vždyť škola zaujímá podstatné místo při vytváření osobnosti dítěte. Musíme si jen dát pozor na zprofanování ekologie, aby z naší práce nevznikla pouze nástěnka plná velkých, nikoho neoslovujících, hesel „Chraňte životní prostředí“, „Ekologie má zelenou“

2. ROZBOR PROBLEMATIKY

2.1 Ekologie

Problematiku ekologie nelze dnes nechat jen odborníkům, jako tomu je v ostatních vědách, lidé musí používat poznatků odborníků v každodenním životě, musí si být vědomi, že převaha života nad neživým prostředím závisí jednak na rozmanitosti živých organismů a na jejich vztazích, jednak na koordinaci biologických jevů, podobně bohatství lidského společenství spočívá v rozmanitosti osob, kapacit a zájmů, spojených v jednotu společným údělem.

Jde o to, aby se člověk nepovažoval jen za pozorovatele, který stojí mimo, ale chápal, že je neoddělitelnou součástí svého prostředí.

[5:351]

Naše postoje k životnímu prostředí charakterizoval svým vystoupením Josef Vavroušek na konferenci OSN o životním prostředí a rozvoji v Rio de Janeiru v červnu 1992, kde byla přijata strategie trvale udržitelného rozvoje jako základního směru dalšího vývoje lidstva.

„Přičemž trvale udržitelný rozvoj je zaměřen na hledání harmonie mezi člověkem a přírodou, mezi společnostmi a jejím životním prostředím tak, abychom se co nejvíce přiblížili ideálům humanismu a úcty k životu a přírodě ve všech jejich formách. Je to způsob života, který hledá rovnováhu mezi svobodami a právy jednotlivce a jeho odpovědností vůči jiným lidem i přírodě jako celku, a to včetně odpovědnosti vůči budoucím generacím. Svoboda každého jednotlivce končí nejen tam, kde začíná svoboda druhého, ale také tam, kde dochází k ničení přírody. Žijeme tak, abychom při uspokojování svých potřeb neomezovali práva těch, kteří přijdou po nás.“

[25: 209]

J.Vavroušek charakterizuje současné nesprávné měřítko hodnot, nesprávné postoje:

- „Univerzálním měřítkem hodnot se stalo množství peněz a luxusní spotřeba“
- „Pýcha rozumu spočívá v jednostranném důrazu na racionalitu a prosté kauzální myšlení a v přeceňování rozsahu, hloubky a spolehlivosti znalostí člověka i jeho schopnosti předvídat a usměrňovat budoucí vývoj.“
- „Odcizení člověka jeho vlastnímu životu, oslabení pudu sebezáchovy.“
- „Preferování krátkodobých zájmů nad zájmy dlouhodobými a trvalými podle zásady „carpe diem“, život na úkor budoucích generací v důsledku nadměrného čerpání neobnovitelných zdrojů, ničení nebo nedostatečné péče o obnovitelné zdroje a v důsledku jiných nebezpečných zásahů do přírody. Tržní

mechanismy neumějí pracovat v delší časové perspektivě, stejně jako centralizované ekonomiky.“

[25:210-215]

Východisko z popisované situace vidí Vavroušek ve změně postojů, navrhuje alternativy:

- „Důraz na kvalitu života, vědomou skromnost a odřikání se věci zbytných.“

- „Opatrnost při všech zásazích do přírody i do společnosti, vyvarování se činností, jejichž důsledky nemůžeme uspokojivě předvídat, doplnění racionality intuicí a citem, sblížení vědeckého a uměleckého pohledu na svět.“

- „Systematická reflexe a „propagace“ negativních důsledků činnosti člověka pro vlastní zdraví i pro životní prostředí.

- „Respektování dlouhodobých důsledků lidských činností na základě odpovědnosti za budoucí generace, regulování trhu v rámci právních norem, vycházejících z dlouhodobých koncepcí.“

[25: 210 - 215]

Budoucnost zřejmě do značné míry závisí na tom, jak vysoko na žebříčku hodnot umístíme lásku, cit, toleranci, odpovědnost.

2.2 Morální ekologie

Myšlenka cítit se součástí systému živých a neživých složek přírody je základem pro odvětví ekologie, která si říká **morální ekologie**. Myšlenky morální ekologie upřednostňují změny v myšlení lidí, změny v jejich měřítku hodnot, proto jsem si jako základ pro svou práci vybrala právě směr morální ekologie, kterému věnuji a podřizuji celou další práci.

Přesná definice morální ekologie podle E. Koháka, R. Kolářského a I. Michala by pak zněla asi takto: „Názvem morální ekologie označujeme ekologické myšlení, které vychází z poznatku, že záchrana životního prostředí není jen otázkou ohleduplnějších technologií, nýbrž především ohleduplnějších lidských postojů a přístupů.“

Jsou již jedinci, kteří si tato fakta uvědomují, ale je jich stále málo. Můžeme je potkat v lese na vycházce s dětmi, jak se sklánějí nad mraveništěm a obdivují píli maličkých tvorů, nebo u kontejneru na tříděný odpad nebo snad na výstavě Klubu alternativního života z Kladna, kde přemýšlejí o novém způsobu vytápění svého rodinného domku.

Albert Schweitzer se ve stati *Etika úcty k životu* (*Filosofie kultury*) zamýšlí nad faktem, že člověk staví své štěstí na poškozování blízkých. Těmi blízkými myslí i hmyz, který člověk hubí, aby mu neškodil, ale i bakterie, které ničí, aby sám neonemocněl. Hledá v ničivém počínání etiku. Jeho závěr a zároveň rada je - nesmíme nikdy otupět. Musíme dát svému štěstí hranice. Dávat čemukoliv hranice, se ale člověku přirozeně nelíbí. Bylo by proto ideální, kdyby se nám podařilo naplnit slova J.J Rousseau: „ Nepřekračujte nikdy svá práva a brzy budou vaše práva bez hranic.“

„ Když už nějaký život poškozují, musí mi být zřejmé, jak dalece je to nutné. V ničem nesmím jít dále, než je naprosto nevyhnutelné, i když jde o zdánlivě bezvýznamný případ. Venkovan, který na louce pokosil tisíce květů jako krmivo pro krávy, se má střežit, aby cestou domů bezmyšlenkovitě neušklubl nějaký kvítek u cesty, neboť tím se zpronevěřuje životu, jelikož k tomu není nucen nezbytností.“

„Nikdo z nás nesmí dopustit žádnou bolest, pro kterou není ospravedlnění, pokud jí jen může zabránit. A nikdo se nesmí uspokojovat tím, že se nechce míchat do věcí, které se ho netýkají. Nikdo nesmí zavírat oči a myslet si, že utrpení, od něhož se odvrátil, vlastně neexistuje.“

[20:27]

V těchto myšlenkách vidím základ působení na školní mládež. Prvním krokem a podstatným, by bylo dokázat stmelit kolektiv třídy tak, aby tyto zásady dokázali žáci uplatnit ve vztahu jeden k druhému. Pak je možné pokračovat stavět dále a vytvářet vztahy k dalším živým bytostem, tak jak prosazuje **Aldo Leopold** - americký lesník a otec ekologického hnutí.

Prosazoval myšlenku, že etická ohleduplnost - sebeomezení ve prospěch druhého a všech - se vztahuje nejen na vztahy mezi lidmi, nýbrž také na vztah člověka k přírodě, a to nejen k jednotlivým bytostem, ale i k ekosystémům a ke společenství všeho života jako celku.

Příroda má podle něho svou vlastní hodnotu. Člověk není a nemá být jejím pánem a vykořisťovatelem, nýbrž jen jedním z rovnoprávných občanů biotického společenství.

[12:35]

Veškerá dosavadní pravidla chování vycházela z jednoho předpokladu: že jedinec je členem společenství těch, kdo jsou na sobě vzájemně závislí.

Etika země prostě rozšiřuje hranice tohoto společenství tak, aby zahrnovalo i půdu, vodu, rostliny a živočichy, tedy souhrnně: zemi.

[16:37]

2.3. Vymírání živočišných druhů následkem lidské činnosti

Dnes můžeme číst zprávy o vymírání druhů, které není důsledkem evoluce, ale které je důsledkem činnosti člověka na naší planetě. Například v posledních tisíciletích byla, především při osídlování ostrovů, vyhubena jedna pětina ptačích druhů. Nebýt lidí, žilo by jich místo dnešních 9040 asi 11 000. Podle studie Mezinárodní rady pro ochranu ptáků je z přežívajících druhů ohroženo 1029, tj. 11 %.

Hlavní příčinou mizení druhů je ztráta životního prostředí. Člověk, nejexpanzivnější živočich, je vytlačuje stále více z jejich původních domovů. Zabírá území pro svá obydlí, zemědělskou půdu, přehrady. Přeměňuje jejich biotopy, kácí pralesy, vysušuje bažiny a zavlažuje pouště.

Stovky odborníků z celého světa zpracovávají odborné expertizy a navrhuji záchranné programy. Většinu jich realizuje světová nadace WWF (World Wildlife Foudation) . IUCN (Internationál Union for Conservation of Nature and Natural Recources) se spíš zabývá vydáváním Červených knih. Poslední vydání obsahuje 5 929 taxonů, z toho 741 savců, 970 ptáků, 316 plazů, 169 obojživelníků, 971 ryb a 2 762 bezobratlých.

Domnívám se, že tyto údaje žáky oslovují více než míra znečištění ovzduší nebo vodních zdrojů. Fauna a flóra je přeci jen podstatnějším symbolem pro žáky prvního stupně, kterým se ve své práci věnuji.

[27]

2.4. Ekologická výchova - změna měřítek hodnot

Ochrana přírody je stav harmonie mezi lidmi a zemí. Navzdory propagandě postupuje ochrana přírody pomalu. Chybí ekologická výchova a především obsah ekologické výchovy se neubírá tím správným směrem. Definuje sice to správné a to špatné, ale nežádá oběti a nenutí nás měnit naše nesprávné měřítko hodnot.

Přitom v listině základních práv a svobod v článku 35 je definováno právo člověka takto: „Každý má právo na příznivé životní prostředí, ale též povinnost neohrožovat a nepoškozovat životní prostředí při výkonu svých práv.“ Máme právo, ale nesmíme zapomínat, že na ně navazuje také povinnost.

Henryk Skolimowski, polský filosof zabývající se ekologií, sestavil tabulku hodnot, ve které srovnává hodnoty technické, ekologické a náboženské. Tabulka ukazuje, že dominantní hodnotou v náboženské společnosti je pokora, ve vědecko - technické společnosti ji tvoří technologie ovládání a ve vznikající ekologické společnosti má dominantní postavení úcta.

TECHNOLOGICKÉ HODNOTY	EKOLOGICKÉ HODNOTY	NÁBOŽENSKÉ HODNOTY
ovládání	úcta	pokora
kontrola	odpovědnost	uctívání
moc nad věcmi	střídmost	milost
homogenita	rozmanitost	stálost
individuální spravedlnost	ekologická spravedlnost spravedlnost pro všechny	Boží spravedlnost

[21:149]

Větší citlivost k prostředí, rozvoj pozorování a analýzy, aktivita v přírodě (exkurze) - to vše pomůže na úrovni základní školy vytvářet pozitivní motivované postoje a mezidisciplinární chápání komplexu problému životního prostředí.

[5:535]

Podle A. Leopolda se vzdělávání úmyslně vyhýbá ekologickým pojmům, kursy, které nesou ve svém záhlaví ekologii, by se mohly jmenovat geografie, botanika, agronomie, historie nebo ekonomie. Nespojují se v potřebnou jednotu a nevytvářejí prostředí nutné k pochopení EKOLOGIE.

Vztah k zemi nemůže existovat bez lásky, úcty, respektu a obdivu, to jsou základy při vzdělávání opomíjené.

2.5. Metodika českého jazyka - obecně

Učitel má možnost pracovat podle svých metod i materiálů, přičemž by měl dát prostor žákům, aby se podíleli na obsahu hodiny, aby se naučili pracovat s vlastními názory, ale též s chybami.

Mezi jednotlivými složkami výuky českého jazyka - mezi mluvnicí, literaturou a slohem - by neměla vznikat ostrá hranice, tím se žák naučí orientovat se v učivu a uvědomí si propojenost a závislost těchto složek. Zařazujeme-li ekologickou výchovu do literární výchovy, automaticky se prolíná i do ostatních sfér výuky českého jazyka.

Neustále je třeba, a to nejen v hodinách jazykových, dbát o rozvoj vyjadřovacích schopností. V hodinách českého jazyka se žáci učí pracovat s příručkami, slovníky a encyklopediemi, zde je obrovský prostor pro vřazování ekologické výchovy, není nutné učit se pracovat právě s jazykovou příručkou, ale zrovna tak nám může posloužit i jakákoli encyklopedie nebo odborná příručka z oblasti přírodovědy, ekologie.

V literární výchově je podstatou práce porozumění textu spojené s kultivací citů a prožitků a vytváření kladného vztahu mladého člověka k literatuře, ale také k filmu a divadlu. Dítě, které se ztotožní s dějem knih s přírodní tematikou, má již také jiný přístup k životu v praxi. Pokud si žák přečte například „Veverku Zrzečku“, která jistě nechybí v žádné školní knihovně, je pravděpodobné, že se již nebude účastnit střelby na živý terč a onu „veverku Zrzečku“, kterou zná ze své knížky, nezastřelí jen proto, aby sobě a svým kamarádům dokázal svou odvahu.

2.6. Obsah učiva v jednotlivých ročnících

Úkolem mé práce není vytvořit přehled učiva, které mají žáci zvládnout v jednotlivých ročnících, proto vybírám pouze oblasti, kde by podle mého názoru bylo nejvýhodnější zařadit ekologickou výchovu, aby její zařazení nepůsobilo násilně.

1. ročník

Jazykové vyučování je zcela zaměřeno na vytvoření základní dovednosti čtení. Ekologickou výchovu je možné vřadit do pohádek, básní, hádanek, které tvoří rozšiřující část učiva, kde lze přihlídnout k aktuálnosti, k vyspělosti kolektivu, k zájmu o danou problematiku. nejúčinnější je vřazení do dramatické výchovy, ke které mají žáci prvního ročníku vřelý vztah a rádi se zapojují i slabší žáci, kteří mají problémy se čtením.

2. ročník

Texty s tematickým zaměřením na ekologickou výchovu lze vřazovat do mluvnice, jejich zařazení by mělo být citlivé, nenásilné, aby se kladný postoj k ekologii a k životnímu prostředí nestal pro žáky pouze prázdnou frází. Nejvhodnější místo pro vřazení vidím v literární výchově. Žáci druhého ročníku jsou již schopni s porozuměním číst, proto bych k textům z klasické čítanky připojila další z knih s přírodní tematikou. Žáci druhého ročníku začínají aktivně pracovat s časopisy, kde je opět velký prostor pro ekologii. Prostor pro ekologickou výchovu je možné nalézt i ve slohovém výcviku, některé z hodin lze věnovat vyprávění nebo dramatizaci na téma - příroda - , žáci je rádi uvítají, protože mají přirozeně kladný vztah k fauně i flóře, ale i ke svému rodnému místu - městu, vesnici.

3. ročník

Žáci již mají takové znalosti, že je možné s nimi tvořit třídní časopis (záleží na složení třídy, někdy je nutné počkat až do dalšího ročníku), v něm je velký prostor pro vyjádření vztahu žáka k životnímu prostředí. V literární výchově je možné vřadit další úryvky z vybraných knih s přírodní tematikou.

4. ročník

Velký prostor poskytne slohový výcvik, žák je schopen vytvořit a zaznamenat vlastní vyprávění. Žáci mohou pokračovat ve vydávání a rozšíření vlastní časopisu. V literární výchově využijeme další texty z knih s přírodní tematikou.

5. ročník

Žák je již schopen orientovat se v literatuře sám, dáme mu prostor, aby sám navrhl knihu či text, který by bylo dobré rozpracovat v hodině literární výchovy. Již dokáže sám pracovat s časopisy, a to již i s odbornými. Pokud se nám v předešlých ročnících podařilo vzbudit u žáka zájem o knihy s přírodní tematikou nebo o ekologii samotnou, bude již sám po dané literatuře pátrat. Vzhledem k vývojovému stadiu žáků 5. ročníku nemá opodstatnění žáka nutit k dané četbě, práci, efekt by byl spíš negativní.

[10]

3. METODIKA

3.1. Zpracování tématu

Ve své práci jsem se snažila postihnout vliv literatury na vytváření názoru na životní prostředí. V literatuře jsem si vyhledala směr, kterým by se podle mého názoru měla ubírat výchova v ekologii na základní škole. Osou výchovy by se měla stát takzvaná morální ekologie, která úspěch vidí v přetvoření hodnot. Staví do popředí ducha, morálku a etiku.

Je důležité, a tady nám může pomoci literatura, rozvíjet v dětech citový vztah k životnímu prostředí. To, k čemu má člověk kladný emotivní vztah, je snáze schopen chápat a v ekologické výchově by mělo jít především o pochopení. Člověk by měl konečně pochopit své postavení v přírodě, které není na místě vládce a uživatele, ale na místě člena, jednoho z mnoha článků velké společnosti.

Dobře vylená literatura má obrovskou moc, není nutné žáky nutit číst o ekologických katastrofách, o vymírajících druzích živočichů a rostlin, o divokých skládkách a o ekologických hnutích, alespoň ne na základní škole. Je nutné ukázat žákům krásu přírody, krásu kraje, ve kterém žijí, a vytvořit v nich cit - lásku. To vše je možné pomocí knih s přírodní tematikou.

Již tři roky vedu na základní škole žákovskou knihovnu, ze záznamů o půjčování knih je patrné, že mají žáci největší zájem o encyklopedie zaměřené na přírodu živou i neživou, dále pak o cestopisné knihy, příběhy o zvířatech a pak teprve o dobrodružnou literaturu, pohádky, příběhy ze života dětí a poezii.

Uvědomuji si, že hlavním důvodem je pestrost těchto publikací, velké množství barevných fotografií a obrázků, ale vždyť i prohlížením obrázků se žák seznamuje s něčím novým, vytváří si k poznanému vztah.

V první části jsem podrobila analýze čítanky, které v naší škole používáme ve druhém, třetím a čtvrtém ročníku. Vyhledávala jsem úryvky z knih s přírodní tematikou, dále texty, se kterými bych já pracovala při ekologické výchově a nejsou vybrány z knih s přírodní tematikou. Je samozřejmé, že jiný pedagog by si vybral jiné texty, to záleží na jeho vztahu k danému tématu.

V druhé části jsem vybrala jeden z textů z čítanky a snažila jsem se postihnout, jak působí přečtený text na žáky. Zároveň jsem chtěla postihnout, jak působí osobnost učitele v tomto ohledu na žáky. Mým záměrem bylo vybrat pro experiment třídu učitele se zájmem o ekologii a třídu učitele, který se danou problematiku vůbec nezajímá. Zjistila jsem však, což považuji za výborné zjištění, že pedagogové se o problematiku zajímají a snaží se přenášet svůj zájem i na žáky, proto jsem se zaměřila pouze na zjištění, jak na žáky působí texty motivované ochranou přírody.

V poslední části práce jsem vytvořila krátký dotazník, jehož prostřednictvím jsem zjišťovala měřítko hodnot u žáků pátých ročníků.

3.2 . Test I.

Abych podpořila svou úvahu, že kniha může v dětech vyvolat cit, lásku k přírodě, vybrala jsem jeden z textů čítanky nakladatelství Fortuna „Čtení pro radost“ a provedla jsem se žáky II. a IV. ročníku rozbor textu s doplňujícími otázkami na téma ekologie. V obou dvou třídách se systematicky pracuje v ekologické výchově.

3.3. Popis testu I.

Nejdříve si žáci text přečetli a pak samostatně odpovídali na soubor otázek.

Text:

Srna

Babí léto se protáhlo až do konce října, ráno zšedla tráva přízemním mrazíkem, ale odpoledne sluníčko hořelo jako v srpnu...

Jedné deštivé noci šla stará srna se Srnečkem a srnečkou známým vyšlapaným ochozem. Sešli prudkou strání, přeskočili potůček a pak už šli docela pomalu přes úzkou louku na silnici.

Stáli chvíli před příkopem a naslouchali vzdálenému hrčení auta.

Světla reflektoru se zaleskla na mokrému asfaltu, když Srneček přeskočil silnici a hned za ním malá srnečka.

Srna chvíli zaváhala, jako by si nebyla jistá, jestli to bezpečně stačí - a pak vyrazila.

Dlouhý skok, trochu podklouzla, a vtom se dvě oslnivá světla slila v jedinou velikou ohnivou kouli.

Ozval se náraz, zaskřípání brzd, zem se s ní zatočila a palčivá bolest jí projela celým tělem.

Zůstala ležet v příkopu, jak ji ten prudký náraz auta odhodil, a nemohla si uvědomit, co se vlastně stalo. Jenom chtěla pryč, pryč z toho strašného místa.

Srneček se rozběhl a malá srnečka za ním.

Vyběhli do strmé stráně, ještě za sebou zaslechli vzrušené hlasy a pak uháněli přes mokrou oranici až k lesu. Tam se zastavili. ohlédli a čekali, kdy je doběhne máma.

Mladík vedle řidiče se vzpamatoval první.

„Couvni! Musí tam ležet,“ rychle vyskočil z vozu. „Ještě kousek tady je krev ... posviť sem ! Do škarpy - tady leží !“

„Hele, ještě se cuká!“

„Podej mi něco, já ji praštím ! Nebo nám ještě uteče!“

Srna měla tělo jako v ohni. Chtěla se postavit, ale nohy jí neposlechly.

Otázky k textu:

1. Byl jsi někdy pozorovat zvíře ve volné přírodě. Pokud ano - jaké?
2. Myslíš že je člověk vládcem na planetě a může rozhodovat o životě všech ostatních?
3. Máš rád filmy, knihy a vyprávění o zvířatech?
4. Dovedeš si sebe představit jak se účastníš lovu?
5. Jaké zvíře bys dokázal ulovit?
6. Jak na tebe zapůsobil přečtený článek?
7. Dokázal bys situaci řešit lépe? Popřípadě jak.
8. Napiš krátce, jak si myslíš, že příběh dopadl.

3.4. Popis testu II.

Otázky do dotazníku jsem vybírala tak, aby měli žáci možnost jednoznačně odpovědět. Pouze v otázce číslo 1, kde vyslovovali svá přání, je museli formulovat zcela samostatně. Touto otázkou jsem pouze sledovala jestli dávají žáci přednost materiálním přáním, nebo dovedou uvažovat i pojmech, jako jsou zdraví, láska přátelství atd.

Jednotlivé otázky dotazníku:

1. Dostal jsi od kouzelného dědečka hůlku, která má schopnost splnit tři přání tobě a třemi přáními můžeš potěšit ostatní. Jaká budou tvá přání ?

2. Seřaď od 1 do 6, jak jsou pro tebe důležité: zdraví, škola, peníze, kamarádi, rodina a majetek (auto, dům ...) Nejdůležitějšímu dej číslo 1.

3. Máš možnost si z následujících věcí vybrat vánoční dárek. Opět seřaď od 1 do 5. Nabídka: štěně psa, stavebnice Lego, horské kolo, poukaz na zájez do Vysokých Tater, přijmeš rád jakýkoliv dárek.

4. Kolem tebe se neustále děje spoustu věcí, na které máš větší či menší vliv. Chtěl bys věci a děje kolem sebe ovládat , kontrolovat nebo být jejich součástí - spolupracovat? Hvězdičkou označ čemu dáváš přednost.

5. Můžeš jako jednatlivec ovlivnit dění ve společnosti. ANO - NE

6. Seřaď od 1 do 3 podle důležitosti pro tebe:

- láska k lidem a životu vůbec
- k Bohu
- k technice

7. Co ti říká slovo EKOLOGIE. Vysvětli.

Předpokládám, že většina žáků uvede na prvních místech svého žebříčku hodnot materiální statky. Důležité postavení budou mít peníze, protože umožňují řešit mnohé problémy v rodině.

Protože žáci pátých ročníků jsou ve věku, kdy se odpoutávají od rodiny, budou další důležité místo zaujímat kamarádi.

Ze současné snahy mít vše pod kontrolou, ovládat své okolí, mít nad svým okolím převahu usuzuji, že žáci dají přednost děje kolem sebe přinejmenším kontrolovat, ne-li ovládat.

Náboženské hodnoty nejsou v našem regionu stavěny do popředí zájmu, mám na mysli křesťanskou víru. O prvenství jistě u žáků budou soupeřit láska k lidem a láska k technice.

Pojem ekologie, doufám, znají všichni, protože k jeho vysvětlení je dostatek prostoru ve vlastivědě a prvouce, i v ostatních předmětech.

4. VÝSLEDKY

4.1. Analýza čítanek

Na Základní škole ve Šluknově se pro výuku literární výchovy využívají čítanky nakladatelství Prodos. Pedagogové prvního stupně se ujednotili na to, že budou při výběru učebnic postupovat společně. Není to absolutně ideální způsob, ale vychází v současné době z možností naší školy.

Při podrobném prostudování čítanek jsem zjistila následující fakta.

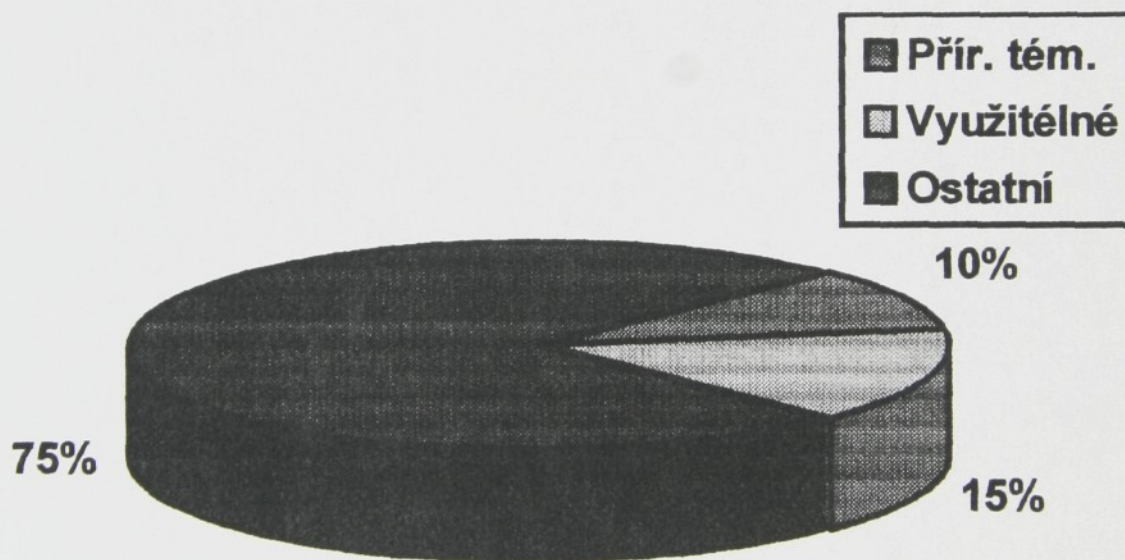
Čítanka pro II. ročník, kterou sestavily B.Baťková a H. Mikulenkova a vydalo nakladatelství Prodos v Olomouci v roce 1992, obsahuje:

10% úryvků z knih s přírodní tematikou

15% úryvků, které bych já využila k ekologické výchově

65% úryvků ostatních

Znázorněno na grafu:

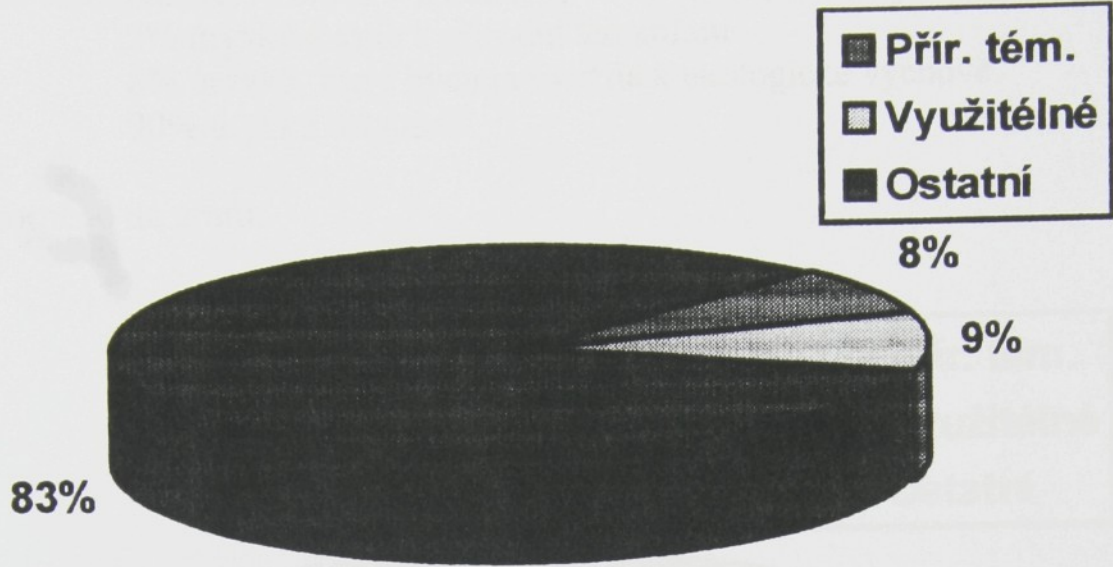
Čítanka pro III. ročník, kterou sestavily B.Baťková a H. Mikulenkova a vydalo nakladatelství Prodos v Olomouci v roce 1992, obsahuje:

8% úryvků z knih s přírodní tematikou

9% úryvků, které bych já využila k ekologické výchově

83% úryvků ostatních

Znázorněno na grafu:

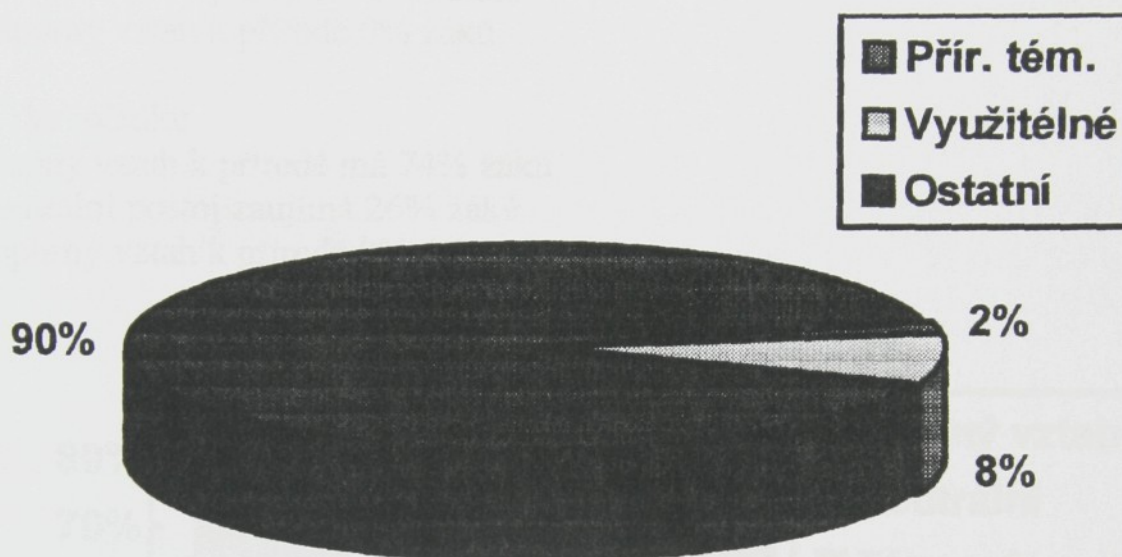
Čítanka pro IV. ročník, kterou sestavily B. Baťková a H. Mikulenkova a vydalo nakladatelství Prodos v Olomouci v roce 1993, obsahuje:

2% úryvků z knih s přírodní tematikou

8% úryvků, které bych já využila k ekologické výchově

90% úryvků ostatních

Znázorněno na grafu:

Zjistila jsem, že čítanky neobsahují příliš mnoho textů přímo z knih s přírodní tematikou, které patří do rukou čtenářům od 6 let dle teoretiků dětské literatury.

Je mi jasné, že nelze přetiskovat do učebnic nákladné fotografické materiály, které mnohé knihy s přírodní tematikou obsahují, ale bylo by dobré zamyslet se nad možností i přes takovéto nesnáze vřadit do čítanek ukázky z půvabných knih o přírodě. Pokud se žáci se žádnou podobnou knihou nesetkají, nemají možnost si ji oblíbit.

4.2. Výsledky testu I.

Test zpracovávalo 32 žáků II. ročníku a 39 žáků IV. ročníku.

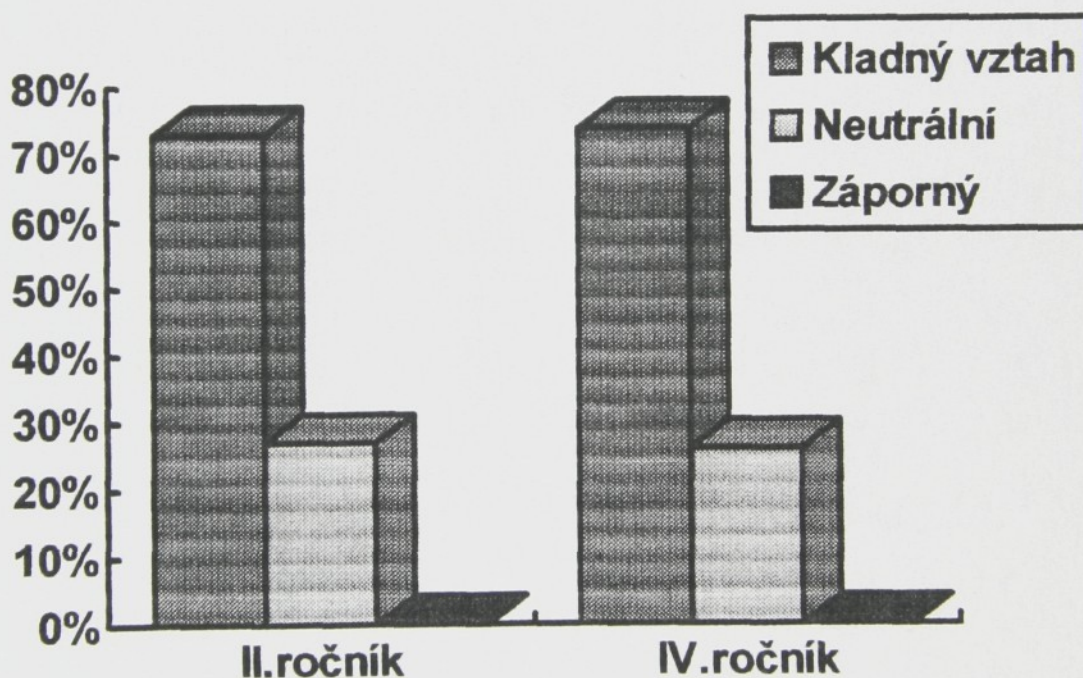
Po zpracování odpovědí jsem zjistila následující údaje:

Ve II. ročníku

- kladný vztah k přírodě má 73% žáků
- neutrální postoj zaujímá 27% žáků
- záporný vztah k přírodě 0% žáků

Ve IV. ročníku

- kladný vztah k přírodě má 74% žáků
- neutrální postoj zaujímá 26% žáků
- záporný vztah k přírodě 0% žáků

Další údaje jsou již zpracovány pro II. i IV. ročník společně, protože se od sebe téměř nelišily, žáci II. a IV. ročníku měli stejné výsledky testů.

- zvířata již ve volné přírodě pozorovalo 98% žáků, ale 2% žáků vidělo živočicha pouze prostřednictvím obrazovky (pozorování běžných živočichů - vrabec, kočka - žáci nepovažují za vhodné uvádět - místo k zamyšlení pro učitele daných ročníků)

Další otázky byly zaměřeny na text Srna

- 96% žáků považují přečtený text za smutný, je jim líto zraněné srny
- ve 4% žáků text nevyvolává žádné emoce

- 84% žáků by dokončilo příběh uzdravením zraněné srny
- 6% žáků by srně poskytlo úlevu utrácením
- žádný ze žáků by se nezachoval jako postavy v příběhu

Z těchto výsledků je patrné, že žáci mají kladný vztah k přírodě a životnímu prostředí, i když si to vždy plně neuvědomují. Úkolem ekologie tedy nemusí být vytvoření citové vazby, protože ta tu již existuje, ale plného uvědomování si této vazby a především její realizace v praktickém životě.

4.3. Výsledky testu II.

Test zpracovávalo 46 žáků 5.ročníku základní školy. Žáci systematicky nepracují v oblasti ekologie. S ekologickou výchovou se setkali v prvouce a vlastivědě, kam ji učitelé vřazovali dle vlastního uvážení. Z výsledků testu vyplývá, zda je ekologii věnovaný dostatečný prostor.

U otázky číslo 1 (Dostal jsi do kouzelného dědečka hůlku, která má schopnost splnit tři přání tobě a třemi přáními můžeš potěšit ostatní. Jak budou tvá přání vypadat.) jsem hodnotila pouze, dali-li žáci přednost materiálním nebo jiným hodnotám.

Materiálním hodnotám dalo v první polovině otázky (přání pro svou osobu) přednost 91% žáků. Pouze 9% žáků uvažovalo ve svých přáních o zdraví, lásce, vzdělání.

V druhé polovině otázky (přání pro ostatní) se již projevilo, že žáci vědí, čemu by měli dávat přednost, ale není to u nich zažité a neupřednostní to ve svém vlastním životě. Materiálním hodnotám dalo přednost pouze 47% žáků a 53% žáků přálo ostatním především zdraví, pohodu, mír, ale i lepší životní prostředí. Přání lepšího životního prostředí bylo jistě ovlivněno faktem, že třídní učitelka prozradila žákům, za jakým účelem zpracovávám dotazník, čímž je jistě částečně ovlivnila.

Ve druhé otázce jsem požadovala na žácích, aby seřadili podle důležitosti zdraví, školu, peníze, kamarády, rodinu a majetek (dům, auto ...).

1. místo	zdraví	průměrná známka	1,3
2. místo	rodina	průměrná známka	2,3
3. místo	škola	průměrná známka	3,9
4. místo	kamarádi	průměrná známka	4
5. místo	majetek		
	peníze	průměrná známka	4,6

Třetí otázkou jsem chtěla zjistit, jakým dárkům dávají žáci přednost, jestli jsou to dárky pouze pro jejich zábavu - kolo a lego systém nebo dárek, který pro ně bude znamenat také nějaké povinnosti - štěně nebo dárek, který jim umožní poznání - výlet do Vysokých Tater.

Z testu vyplynulo, že žáci dávají přednost štěněti - 36%, Vysokým Tatrám - 34%, před kolem a legem - 30% žáků. Jsem si vědoma, že výsledek je ovlivněn faktem, že většina dětí horské kolo již doma má, a proto upřednostnily jiné dárky. Výsledek však ukazuje, že u žáků je vyvážená potřeba materiálních a ostatních přání.

Další otázkou jsem chtěla zjistit, zda by žáci chtěli děje kolem sebe kontrolovat, ovládat a nebo být jejich součástí. Výsledek mě překvapil.

spolupracovat	 40 žáků	- 87%
ovládat	 4 žáci	- 09%
kontrolovat	 2 žáci	- 04%

V otázce číslo 5, kterou jsem původně nechtěla ani zařadit, protože jsem si byla jista, že všichni žáci odpovědí kladně, jsem chtěla, aby se žáci zamysleli nad možnostmi, jak oni mohou pomoci při ochraně životního prostředí.

83% žáků se domnívá, že může pomoci, ale 17% žáků zaujímá negativní postoj. Na závěr hodiny, kdy mi žáci zpracovávali test, jsme o této otázce besedovali, někteří žáci nejsou ochotni připustit fakt, že každý z nás určitou měrou přispívá k ničení životního prostředí.

Otázkou číslo 6 jsem si chtěla pouze ověřit svou hypotézu, že každý člověk i když je ještě dítě, dává přednost životu, živým bytostem, člověku před dnes tak „dokonalou“ technikou. Lásku k Bohu jsem vřadila ze zvědalosti, protože mě zajímalo, kolik žáků je vůbec schopno o náboženské otázce přemýšlet, protože vím, že v našem regionu je vliv církve velmi malý.

Můj předpoklad se potvrdil, hlavní důležitost pro žáky má život, člověk - 78%, ale překvapilo mě, že technika- 12% a víra - 10% se umístily těsně vedle sebe.

Poslední otázkou jsem se chtěla přesvědčit do jaké míry se ekologickou výchovou žáci v předmětech prvouka a vlastivěda zabývají, a zjistila jsem, že 26% žáků neví co pojem ekologie znamená, 21% žáků to tuší a 53% žáků ví a umí pojem ekologie vysvětlit. Zde je místo pro zamyšlení, zda včleňovat ekologii do jiných předmětů je dostačující? Zda připravenost a ochota pedagogů se otázkou ekologie zabývat stačí?

Pokud shrnu výsledky celého testu, vyplývá z něj, že žáci dávají přednost materiálním hodnotám, ve svých přáních upřednostňují individualitu, ale přitom cítí potřebu být součástí celku, který má ovšem své vlastní zákonitosti, které oni sami nemohou nebo nechtějí ovlivňovat.

Z testu je patrné, že se ekologii věnuje málo času a nepůsobí se při výchově k ekologii tím správným směrem, aby se u žáků do popředí zájmů dostaly i hodnoty jako úcta, střídmost a spravedlivost pro všechny, které uvádí H. Skolimowski mezi ekologickými hodnotami.

4.4. *Vlastní návrh čítanky*

Pokusila jsem se vytvořit návrh doplňkové čítanky.

Diplomová práce mi svým rozsahem neumožňuje vytvořit celou čítanku, proto jsem chtěla pouze naznačit, jakým směrem bych se ubírala při tvorbě takové čítanky. Snažila jsem se zařadit texty, které by vyhovovaly nižším ročníkům, ale i náročnější texty pro vyšší ročníky. Zařadila jsem i křížovku a návod na pokus s živou i neživou přírodou. V pokusech vidím velkou sílu, jak působit na žáky. Každé dítě je zvědavé, pokus popsany v knize ho dovede k pozorování a v tom okamžiku spojím to, co je zdánlivě v literární výchově nemožné, teorii a praxi. Praktická pozorování mnohem více ovlivní postoje žáka než četba z čítanky.

Považuji za velmi důležité, aby učitel, který by chtěl s podobnými texty pracovat, znal celou knihu. Nebo byl seznámen alespoň s jejím charakterem, aby dokázal žákům knihu přiblížit a poradil jim, co mohou od knihy očekávat.

Čítanka obsahuje též metodický doprovod, ve kterém jsem zpracovala několik návrhů, jak je možné s připravenými texty pracovat v hodinách českého jazyka, a navrhla jsem několik spojení literární výchovy s hudební výchovou, výtvarnou výchovou či pracovními činnostmi.

Pod texty v čítance jsou návodné otázky pro žáky, které není nutné využívat, je možné, že z atmosféry a z aktivního přístupu žáků vyplynou daleko vhodnější úkoly a otázky.

Návrh na doplňkovou čítanku

(texty zaměřené na vytvoření vztahu žáků k literárním dílům s přírodní tematikou)

1. - 5. ročník základní školy

OBSAH:

Úvod	33
Rok	34
Řeka	36
Moře	38
Poušť	38
Tučňáci	41
Na jaře	43
Jezevec Fridolín	46
Bouře	48
Rybník vaří vluhu	51
Udivená kopretina	51
Ptačí volání	53
Křížovka	56
Poslední houby	58
Na pasece	60
O rezaté veverce	61
Vlk a člověk	65
Jak se rozpadá žula	68
Jak ochočit ježka	69

Úvod:

Vážené kolegyně a vážení kolegové,

dovoluji si Vám představit novou doplňkovou čítanku, která by Vám měla usnadnit věnovat se v rámci literární výchově ekologii. Texty v čítance jsou vybírány z dětských knih s přírodní tematikou s přihlédnutím k věkovým zvláštnostem a čtenářským schopnostem žáků.

Pod jednotlivými texty uvádím návodné otázky pro žáky, můžete je využít jako inspiraci k další práci. Texty v čítance jsou seřazeny podle nároků, které kladou na čtenářské dovednosti žáků, je na Vás, abyste uvážili, kdy jsou žáci připraveni s daným textem pracovat. U některých článků uvádím i možnosti využití textů v mezipředmětových vztazích - výtvarná výchova, pracovní činnosti, hudební výchova nebo prvouka.

Čítanku lze též využít pro nadané žáky k samostudiu nebo pro žáky slabší ve čtení, aby měli možnost v rámci svých schopností zapůsobit na třídní kolektiv.

Přeji všem, žákům i jejich pedagogům příjemné chvílky strávené s předloženou čítankou.

autorka

...pro nān

ROK

Válím koule sem a tam.
Na velikou malou dám.
A ke kouli nos,
sedne si tam kos.

Motýli, motýli
vesele lítají.
V sadu i na poli
zase nás vítají.

Tam k potoku za lesem
jahody si ponese.
Lahoda ty jahody,
pak zalezem do vody.

Jaro, léto a co potom,
Já. - Víte, milí, také o tom ?
Mám vám zase po roce
namalovat ovoce?

(převzato ze Slabikáře)

Otázky a úkoly:

- Přečti si ještě jednou a pozorně každou sloku a řekni, které roční období popisuje.
- Prohlédni si pozorně obrázky na předchozí stránce a přiřaď ke každé sloce správný obrázek.
- Které roční období celou básničku přednáší a mluví o sobě jako o malíři? Víš proč?
- Zahraj si také na podzim a namaluj ovoce, které on musí pro nás namalovat.

Báseň Rok je vybrána ze slabikáře autorek I. Fábiánová, J. Hřebejková a E. Veberová. Pro svou jednoduchost je možné zařadit ji již v polovině prvního ročníku. Žáci mohou s básní pracovat jako tradičně ve čtení, spočítat sloky, verše, odhalit rýmy. Báseň se mohou naučit přednášet z paměti. U dětí se mi osvědčilo rozdělit báseň na celky podle ročních období a nechat je pracovat ve skupinách (přednes po slokách). Celkem ochotně se pak učily celou báseň.

Báseň vyjadřuje rytmus v přírodě, který se pravidelně střídá bez ohledu na činnost člověka, napovídá, že člověk nemá převahu nad přírodou a zde vzniká prostor seznámit žáky s pojmem ekologie a tudíž i z předkládanou čítankou. Předložená fotografie poslouží jako motivace k rozhovoru s dětmi na téma roční období a příroda.

Báseň se může stát i dobrým pomocníkem pro žáky s narušenou prostorovou orientací, kteří mají problémy s chápáním časových údajů a posloupností. Báseň jim pomůže naučit se učivo prvouky - roční období a jejich charakteristiku.

K navození žádoucí atmosféry dopomohou i otázky pod textem, které nemusí zkušený pedagog s vlastními nápady akceptovat, může si vymyslet aktuálnější a v dané situaci výstižnější. Poslední otázka umožňuje využít básně i ve výtvarné výchově, a to ne pouze k tradiční kresbě, ale i k netradičnímu využití jako je například body-art, či malování přímo v přírodě. Při čemž je potřeba vyjít s dětmi přímo do přírody a vyžaduje to menší skupinku dětí nebo pomoc dalšího kolegy či staršího žáka, který má již s danými technikami zkušenosti.

Body-art - žáci si nashromáždí během vycházky do přírody přírodniny, které charakteristicky vyjadřují zvolené roční období, pak vyberou jednoho žáka ze svého středu, který je ochoten stát se například podzimem, a umísťují na jeho tělo přírodniny, jak si představují symbol zvoleného ročního období.

Malování v přírodě je náročnější jak na materiál, tak i na organizaci, v zimě je možné kreslit i malovat na sníh, v letním období na velká plátna umístěná například mezi stromy. V jarním období je možné využít rozmoklých povrchů ke kreslení přímo do hlíny (možno spojit s pokusem „Jak malovali v pravěku“).

ŘEKA

Jiří Žáček

Já a táta koukáme na řeku.

Řeka teče přes jez a přitom hučí.

„Táto, to je vody! Kde se vzalo tolik vody?

Kde se vzala řeka?“

„Řeka teče z hor. Tam nahoře má řeka pramen.

Potůček si to namíří dolů.

Přidá se další potůček a je tu potok.

Přidá se další potok a je tu bystřina.

Bystřina skáče přes kameny. Žene se dolů do údolí.

Přidá se potůček, přidá se potok a z bystřiny je řeka.

Na jaře přijde velká voda. Voda zatopí pole a louky.

Řeka unáší dřevo, klády, keře, sudy, boudy . . .“

„I psí boudy?“

„Občas i psí boudy.“

„Táto, jak to, že tu nejsou rybáři?“

„Rybáři se objeví až na jaře. A víš, Tomáši,
kam teče řeka?“

„Táto, přece do . . .!“

Otázky a úkoly:

- Dokážeš místo teček v poslední větě doplnit, co odpověděl Tom tátovi?
- Vysvětli pojmy: potok, bystřina, řeka, moře. Jaký je mezi nimi rozdíl?
- Vezmi si z dětských hudebních nástrojů dřívka, bubínek a tamburínu a vyjádři rozdíl mezi potůčkem, bystřinou a řekou pomocí vybraných nástrojů.
- Ke které řece máš za své školy nejbliž? Najdi ji za pomoci učitele na mapě.

Text Jiřího Žáčka umožňuje učitelům seznámit žáky s velmi významným ekosystémem, kterým je řeka, později i moře. Podle textu, který je vřazen do slabikáře, je možno seznámit žáky se vznikem řeky a s různými společenstvími rostlin a živočichů, kteří v ní žijí, jeho složení je jiné u pramene řeky, při ústí řeky do moře a samozřejmě k výrazné změně dojde v moři.

V textu nejprve vyhledáme, jak J.Žáček popisuje narození řeky, nejdříve pramen, potůček, potok, bystřina atd. Rozdíl popíšeme a pak můžeme využít mezipředmětového vztahu a připojit hudební výchovu, poslechneme si skladbu Bedřicha Smetana Vltavu z cyklu Má vlast. Žáci již v prvním ročníku dokáží vystihnout, kdy se jedná o hudební stvárnění potůčku, kdy už se změnil v bystřinu a kde se mohutná řeka uklidnila a teče již rozvázně.

Tvořivě lze k tomuto tématu přistoupit pomocí Orffových hudebních nástrojů, necháme samotné žáky, aby si vyzkoušeli sami hudebně ztvárnit potůček, bystřinu atd.

Přes tóny hudby je možné postoupit k dalšímu textu čítanky a tím je Moře. Atmosféru moře je pěkné navodit diapozitivy nebo fotografiemi (některé děti ještě neměly možnost vidět moře na vlastní oči) a opět hudbou, existuje celá řada nahrávek zvuků moře. Beseda o moři by měla být zaměřena na odlišnosti, které nelze pozorovat ve sladkovodních tocích. Nenásilnou formou by měla být začleněna nutnost ochrany. Aktuálně je možná zmínka o katastrofách - haváriích ropných tankerů a pod.

Pěkným závěrem k tématu moře je výtvarná práce - roztírání kresby fixem. Formát výkresu je libovolný, je možná i skupinová práce. Žáci nakreslí svou představu moře fixem, rostliny a živočichy vybarví. Obrysy rostlin a živočichů obtahnou rudkou, která zabrání úplnému rozmazání. Takto připravená práce se přetře navlhčeným štětcem. Neohrazené a částečně i ohrančené objekty se rozmaží a vytvoří dojem podvodního pohledu. Práce uspokojuje i méně nadané malíře. Nedostatky v kreslířském umu zahladí rozpětí barev.

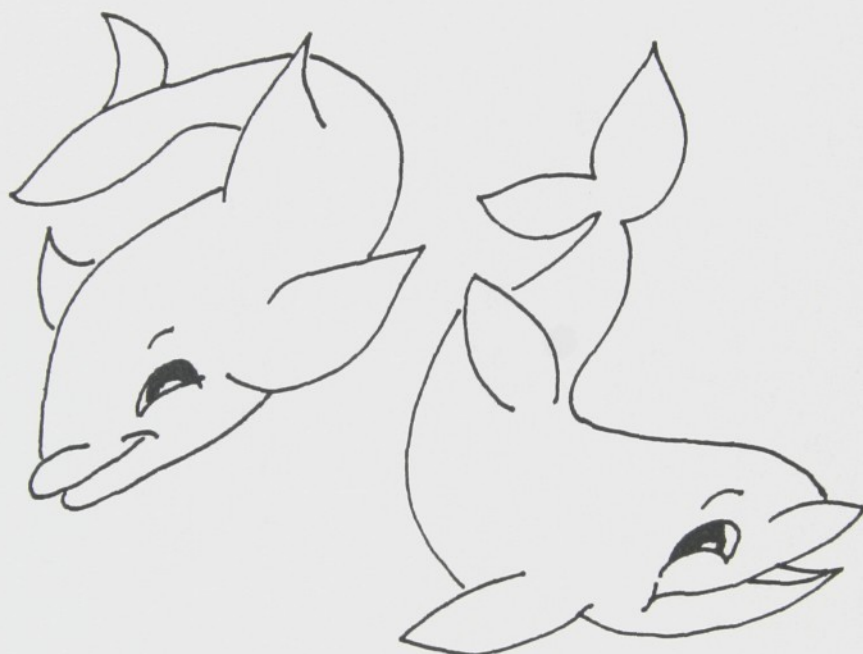
Moře

Miloslav Topinka

Mezi světadíly je moře. Voda v moři je slaná. Těm největším a nejhlubším mořím se říká oceány.

V moři žijí ryby a velryby. Velryby jsou sice velké, ale ryby to nejsou. Když se chtějí nadechnout, musí vyplout na hladinu. Z nosu jim přitom jako z fontány stříká voda vysoko do vzduchu.

V moři žijí i žraloci. Mají ostré zuby jako pila. Jediný, kdo se nebojí žraloků, je delfín.

Poušť

Na světě je spousta míst, kde to vypadá úplně jinak než u nás.

Toto je poušť. Poušť je místo, kde je strašné horko a sucho. Kam oči dohlédnou, je jen písek a kamení. Lidí žije na poušti málo. Aby jim vítr nenafoval písek do pusy, omotávají si kolem hlavy šátek.

I vody je na poušti málo. Skoro nikdy tu neprší. Místo, kde je studna s vodou, se jmenuje oáza.

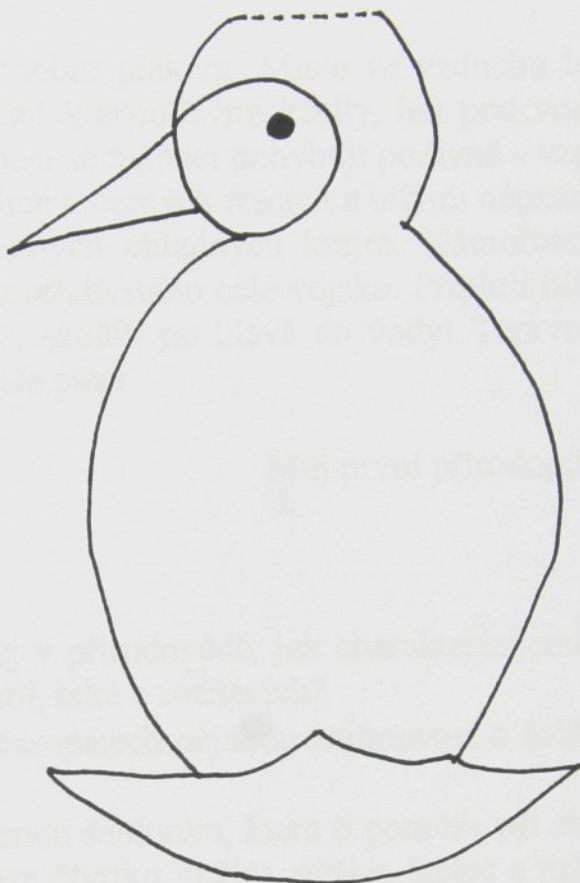
Lidé jezdí po poušti na velbloudech. Velbloudi vydrží pochodovat po písku a nic nepít. Před cestou se totiž pořádně napijí v oáze.

Obrázková knížka o zemi [11:28 - 31]

Pro srovnání životních podmínek ve vodě a na souši slouží článek Na poušti, který popisuje absolutně odlišné prostředí - poušť. Předpokládám, že článek zařadí učitelé do prvního ročníku, pak je nutné vysvětlit pojmy - poušť, oáza. Diskutovat by žáci měli o přizpůsobivosti živočichů extrémním podmínkám, za příklad může sloužit v článku zmíněný velbloud.

K textu opět doporučuji obrazovou dokumentaci pro lepší přiblížení podmínek. A zároveň bych se věnovala problému kácení tropických pralesů, protože po vykácení pralesa nastává obdobná změna, jakou jsme s žáky prožili, když jsme opustili vodní království a seznamovali se s pouští.

Šablona tučňáka

Tučňáci

Jevgenij Čarušin

Jsou velmi zvláštní - tak nepodobní ptákům. Místo ve vzduchu létají ve vodě. Noří se do ní a silně se odrážejí kratouchkými křídly, letí pod vodou tak rychle, že dostihnou rybu. Také na souši se tučňáci pohybují podivně - vzpřímení jako sloupky. Z dálky vypadají jako lidé v černých fracích a bílými náprsenkami.

Jednou připlula loď do neznámých chladných krajin. Námořníci chtěli přirazit ke břehu a tu vidí: na ledu je přichystáno celé vojsko. Připluli blíže. Ale vojáci všichni naráz, jako na rozkaz, skočili po hlavě do vody! Teprve potom námořníci poznali, že to nebyli lidé, ale ptáci.

Můj první přírodopis [10:7]

Otázky a úkoly:

- Je tučňák skutečně pták? Vyhledej v přírodovědě, jak charakterizujeme ptáky. Platí všechna tvrzení, která jsi zjistil, také o tučňácích?
- Vyhledej v encyklopediích nebo časopisech nějakou zajímavost o tučňácích a překvap své spolužáky.
- Na sousední stránce máš přichystanou šablonku, která ti pomůže při zhotovení vlastního tučňáka, potřebuješ pouze čtvrtku, tužku, nůžky, štětec a tuš. Pak si sestavte na polici ve třídě kolonii tučňáků. Věříš, že si námořníci spletli tučňáky s lidmi?

Na textu Tučňáci si můžeme popsat fungování velkého soužití jednotlivců téhož druhu, přemýšlet jaké má výhody a nevýhody pro jednotlivce samé i pro okolí. Pokud necháte žáky samostatně vyhledat charakteristické rysy ptáků, naučí se pracovat s informacemi z učebnice, budou se muset zhostit nelehkého úkolu, vybrat z množství informace podstatné a naučí se pozorovat a rozlišovat znaky, které vedou k třídění v živočišné říši. Dobré pozorování je základem pro vyučování prvouky a vlastivědy na prvním stupni, kde se vychází především ze zkušeností žáků, které se ucelují a třídí.

Částečně pak tento úkol zasahuje i do vyučování slohu, kde se ve druhém ročníku žáci seznamují se základním jednoduchým popisem.

Textu je možno využít též v pracovních činnostech - žáci splní poslední úkol a zhotoví si papírového tučňáka a vyzkouší si jak vypadá taková kolonie tučňáků.

Na jaře

František Hrubín

Na jaře, když kvete sad,
na světě je každý rád,
včelky, housátka,
děti, kuřátka,
motýli a ptáci,

i ti poškoláci,
ti se teprv budou hnát
na sluníčko ven -
na světě je každý rád,
když je krásný den.

Otázky a úkoly:

- Které roční období básník František Hrubín popisuje?
- Vzpomeň si na básničku Rok, která sloka byla věnovaná stejnému ročnímu období? Které zvířátko u obou básníků představuje jaro?
- Kdo všechno se těší z pěkného jarního dne?
- Vezmi pastelky a vyber barvy, které představují jaro a nakresli to, co mty považuješ za začátek jara.

S básní Františka Hrubína lze pracovat klasicky, jak jste zvyklí z hodin literární výchovy. Z hlediska ekologické výchovy doporučuji zaměřit se na výčet mláďat. Za symbol jara považuje básník mláďata, ale ne pouze mláděta zvířet, ale na jejich úroveň zařadil i mládě lidské - dítě. Místo pro zamyšlení, zda si člověk je vědomí toho, že patří do jedné veliké rodiny živých tvorů na planetě. Zde bych doporučovala dát žákům prostor, aby sami vyjádřili svůj postoj k tomuto faktu.

Diskuse by pak mohla pokračovat ve směru - co spojuje jaro a mláďata. Proč se rodí mláďata na jaře. Doporučuji promítnutí filmu o mládětech nebo alespoň prohlédnutí obrázků, tím spojíme literární výchovu s prvoukou, v níž během prvního a druhého ročníku seznamujeme žáky se zvířaty a jejich mláděty.

Jaro

(Dokresli obrázek, který malíř nestačil dokončit.)

Jezevec Fridolín

Hans Fallada

Jezevec Fridolín strávil ten dlouhý, předlouhý den a valnou část noci v temné škvíře za dřívím velmi obtěžován trýznivým zápachem. Kromě krysího, myšího a slepičího trusu, jímž to zde bylo vystláno, zalétaly k němu všemožné neznámé pachy, především pach dvojnožců, ale i vepřů, krav, koček, smažených brambor a dětského prádla. Fridolín byl víc než kdy jindy přesvědčen, že se ocitl na nejhorším ze všech světů a že to zde stvořitel zařídil tak špatně právě proto, aby Fridolína potrápil.

Teprve když nastala hluboká noc, když všichni lidé spali, a když dokonce přestali štěkat i psi na řetězech, vylezl Fridolín z úkrytu. Vůbec mu nebylo jasné, kam se teď má vrátit, jisté bylo jen jedno: do Korunáče se vrátit nechtěl, neboť dotěrný lišák Izolín byl přece jen to nejhorší, s čím se kdy setkal.

Rozběhl se tedy nejdřív doprava, ale šumící voda v potoce, úzký můstek a spousta domů ho zahnal zpátky. A tak se vydal doleva, nejprve podél silnice, až se dostal do brambořiště Dycenových. Tam se mu to líbilo víc, nepáchlo to tam už dvounože a po pravici mu šelestilo rákosí a srpek měsíce nasypal milióny stříbrných jiskřiček do Karvického jezera. Po všech těch domech a po vyprahlé písčité pustině z minulé noci se tady cítil skoro jako doma.

Po krátké cestě přes brambořiště narazil Fridolín na drátěný plot, který mu však dlouho nepřekážel. V mžiku se pod ním prohrabal a ocitl se v pečlivě upravené zelinářské zahradě, která byly tak velká, že zahrada v Korunáči byla proti ní, jako když plivne. I kvalita zeleniny Fridolína uspokojila, a když dole na břehu jezera, s nímž zahrada hraničila, našel dokonce pár tučných dešťovek a hned nato chytil několik žab, byl na svou rozmrzelost skoro spokojený.

„Tohle se těm dvounožcům docela povedlo,“ říkal si pro sebe. „Na dvounožce nejsou ani tak hloupí! Mrkvička sice mohla být trochu křehčí a na hrachu už nevisely vůbec žádné lusky, ale kde na tomhle zvráceném světě najde našinec všechno dobré pohromadě? Nešikovné přirozeně je, že ten kamenný dům postavili tak blízko u zahrady. Ale na druhé straně chválím, že tady nerámusí na řetěze žádný hloupý hafan. Je to opravdu pěkné místo. Jahody mi lidé přirozeně vybírali i tady, ale vcelku jsem spokojený. Jen kdybych tu nablízku našel vhodné obydlí!“

Jezevec Fridolín [12:60 - 61]

Otázky a úkoly:

- Kdo to je dvojnožec ?
- Z článku lze vyčíst, že jezevec přišel o svoji noru. Vypůjč si knihu a najdi, kdo a proč ho z nory vyhnal.
- Přečti si ještě jednou odstavec, kde jezevec přemýšlí o lidech. Co si o nich myslí ?

Text Jezevec Fridolín seznamuje žáky s méně známým savcem, kterého jistě málokdo mohl pozorovat ve volné přírodě. Při četbě knihy se dozvíme velké množství faktů o životě jezevců. Příběh vypráví jezevec sám, tím informace o „sobě“ přibližuje dětskému čtenáři, který může jeho dobrodružství sdílet s ním.

Člověka považuje jezevec za svého nepřítele, má pro jeho označení vlastní výraz - dvounožec, ale považuje ho za součást přírody. Vzniká prostor pro úvahu, jak člověk jezevci škodí a v čem mu lidská činnost pomáhá zlepšovat život a naopak čím škodí jezevec člověku a čím je mu prospěšný.

Doporučuji vyhledat jaké přirozené nepřátele má jezevec a pak rozvinout diskusi o soužití člověka a jezevce.

V současné době se velmi prosazuje dramatická výchova do výchovného i výukového procesu, protože zapojuje v činnost více smyslů. Článek dává možnost vyzkoušet si zahrát na jezevce vystrašeného, vyhnaného z vlastní nory a popovídat si o jeho pocitech, pokusit se vžít do jeho „kůže“.

V textu se objevuje popis krajiny, kde žijí Dycenovi a kam se dostal též Fridolín. Z popisu je patrné, jak zasahuje člověk do krajiny při zedědělské činnosti, vzniká prostor pro diskusi o příznivých a nepříznivých vlivech zemědělství na životní prostředí. Při diskusi vyjdeme ze zkušeností dětí v návaznosti na prvouku.

Bouře

Miloš Vysocký

Koncem dubna se silně oteplilo. Keře a většina stromů vyrašily a mnohé rozkvétaly. Modřiny už počátkem měsíce ozdobila hebce žlutavá zeleň jehlic, pupeny smrků a sosen byly k prasknutí nality. Mladá tráva na pasekách prorůstala slehlou stařinou a zakrývala ji svou svěžestí. Všude svítily bílé hvězdičky sasanek, načechrávala se bleďozlatá kola petrklíčů. V lesních úžlabích, kam proniklo slunce, rozkvétaly hned růžově červené, hned fialově modré plicníky. Louky, včera smutně šedivé, byly samá sedmikráska. Na polích se selo a sázelo. Ozimy vzrostly, že se do nich ukryl starý zajíc.

Když se po dvou dnech Chlupáček vracel do olšiny, zarazil ho hnilobný zápach. Málem že nešlápl na mršinku rejska. Hemžili se na ní dva pestré pruhovaní hrobařici a několik mršníků.

Slunce páliło hned zrána jako výheň. V olšový zavoněly fialky a zlatem se zaleskl orsej.

K polednímu viselo listí ochable a povadle. Za Hradiskem vyrůstaly kupy, zprvu mléčně bílé, pak šedly a tmavly. Větrík přestal úplně, a když v Rožnově zvonili poledne, neševelily už ani osiky.

Poblíž Chlupáčka cosi zašustilo, probudil se a usedl. Každý zvuk u pelišku je podezřelý. Šelest se ozval znova. Zajíc zapanáčkoval. Uviděl poprvé užovku. Plazila se k potoku. Chtěla se ochladit nebo měla chuť na žáby. Chlupáček hada ostražitě sledoval, když tu zachytil nový šramot. Z křoví se vyhoupla statná zaječice. Byla to jeho máma.

Co tu dělá? Hledá mě ?

Zaječici ani nenapadlo, aby ho hledala. Své mládě odkojila a opustila. Teď má jiné starosti. Letos podruhé se v ní ozval pud po zachování rodu. - Odběhla na louku a za ní se přihnali dva samci. Tmavší vyrazil dlouhým skokem, světlejší ho doběhl - a kousl do zadku. Tmavý se zarazil, zapanáčkoval - a jak ho mlátil tak ho mlátil. Světlý ho škrábl do nosu: sok se rozmáchl a dal mu facku, až se svalil. Ale hned byl na nohou, tvářil se, jako by chtěl tmavého znovu pravicí škrábnout, a když ten uhnul, dostal facku levačkou.

Při pranici na zaječku zapomněli. Ta se zatím pářila v mlázi s jiným.

Odpoledne se celé nebe zatáhlo těžkými mraky. Byly jako olovo a na jihu za Hlaváčkami jakoby do nich naléval inkoustu. . Vypadaly hrozivě. Na Uhliskách uhodil blesk do stodoly a zapálil. Požár byl uhašen prudkým lijavcem, který se změnil v krupobití. Přeběhlo od Rožnova přes Vigantice a Hutisko. Na polích škodu nenapáchalo, ale posráželo květy třešní, poranilo pár kuřat a housat a v polích utlouklo zajíčka a několik koroptviček.

Chlupáčka sekla do zadečku kroupa jako lískový ořech, vřískl bolestí. Byla to jeho první bouřka. Chvěl se a třásl, když se nebe otvíralo klikatinami a burácel hrom. Po bouři pelech opustil s boulí na zadku a přestěhoval se výš do zatravnělé lesní kultury s loňskými smrčky.

Druhého dne je děvčata přišla okopávat. Bavila se o bouři.

„Já jsem se hrozně bála,“ přiznávala se Šimáňová.

„Ty si strašpytel, Hanko,“ smála se jí Bražinová. „Já by sem sa ani v lesi nebála -“

Když obkročila s motyčkou smrček, něco pod ní zaharašilo.

„Had!“ Upustila motyčku, chtěla uskočit a svalila se na zem. „Pomóóóc!“

Z trsu trávy se vymotal Chlupáček, zděšen výkřiky kličkoval mezi děvčaty a upaloval po svahu dolů, hnál, až se překotil.

„To si ukázala, jak sa v lesi nebojíš,“ vracela jí to Hanka.

„Aj gaťky ukázala,“ přidala tetka Hronková.

Výbuch kvičivého hihotu Chlupáčka pobídl k novému spěchu.

Putování zajíce Chlupáčka [13:22 - 23]

Otázky a úkoly:

- Přečti ještě jednou přímou řeč. Čím se liší od ostatního textu?
- Už se ti také stala taková příhoda jako děvčatům? Vyprávěj ji svým spolužákům.
- Vyhledej v jiných knihách, jak se stará zaječice o svá mláďata.
- Co musíš udělat, když najdeš v trávě zaječí pelíšek?

Text je situován do určité oblasti Moravy. S pomocí znalostí v vlastivědě dokáží žáci s pomocí učitele oblast na mapě objevit. Zamyslí se nad přímou řečí, s prvky nářečí. Za pomocí učitele si vysvětlí slova gařky, sa ...

Přejdeme do živočišné říše a budeme besedovat o živočiších, kteří obývají pouze určitá místa a potřebují pro svůj život specifické podmínky a o živočiších, kteří jsou schopni se přizpůsobovat různým podmínkám - kosmopolitní živočichové. Na snadě je pak otázka, mezi který druh živočichů patří člověk.

V textu objevíme i popis chování zajíců při námluvách i v péči matky o svá mláďata. Žáci vyhledají v textu, pokud jsou sběhlí ve vyhledávání informací i v jiné literatuře, jak se zaječice stará o malé zajíčky a srovnají péči zaječí matky s péčí lidské matky o své mládě.

..“a přestěhoval se výš do zatravněné lesní kultury s loňskými smrčky.“
Žáci nebudou znát pojem lesní kultura - vysvětlíme . Možno využít v oblasti mluvnice. Necháme vystihnou žáky význam slova kultura, žáci znají tento výraz z oblasti umění. Od lesní kultury lze nenásilně přejít k besedě o celém lesním ekosystému.

Rybník vaří mlhu

Milena Lukešová

A všechno čeká
na tu
bílou cukrovou
vatu.

Na každé špejli
kmene
jí kousek
zapomene

Udivená kopretina

Milena Lukešová

Louka je pro ni
div.
Čemu se divit
dřív?
Všemu,
úplně všemu:

- Jé, šnek!
A copak je mu?
Proč leze?
Proč šnek nelítá?
To je tak těžká
ulita?
Jé, šnek se na mě
dívá oknem!

- Přestaň se divit.
Za trest zmoknem,
kárá ji stará
kozí brada.
Nemá to ráda

Jak je bosé noze v rose [14:38,54]

K básním neuvádím otázky pro žáky, ponechávám volbu otázek na učiteli, aby sám posoudil podle vyspělosti čtenářů, jaké otázky k zamyšlení zvolí k básním Mileny Lukešové. S básněmi lze klasicky pracovat jako s poezií, počítat verše, sloky, vyhledat rýmy....

Báseň Rybník vaří mlhu nás jistě vybidne k tomu, abychom si vytvořili obraz podzimní krajiny. Vyhledáme se žáky přirovnání. (cukrová vata - mlha, špejle od cukrové vaty - kmen stromu) Možno spojit s činností ve výtvarné výchově, kde se mi osvědčilo použít techniku otisku malby vodovými barvami do mokrého podkladu, vznikne skutečně obraz, který velmi realisticky připomíná zamlženou krajinu na podzim.

Báseň Udivená kopretina je zajímavá tím, že v ní promlouvá sama kopretina, která žasne nad věcmi, nad kterými bychom měli také žasnout, ale již to nedokážeme, protože jsme ztratili cit pro obyčejné, prosté věci, které se dějí kolem nás. Pokusíme se s žáky pozlobit kozí bradu a budeme se divit věcem, které jsou pro nás všední. Dobré je vyprovokovat takovou besedu při jarní vycházce do přírody na louce, kde vedle sebe skutečně kvetou kopretina a kozí noha. Žáci pak jistě velmi jednoduše odhadnou, proč nemá kozí noha ráda déšť.

Báseň Udivená kopretina dává prostor pro dramatizaci, v pracovních činnostech si mohou žáci sami vyrobit jednoduché kostýmy a mohou si zahrát na květinou louku s udivenou kopretinou, která si dobře všímá okolního světa.

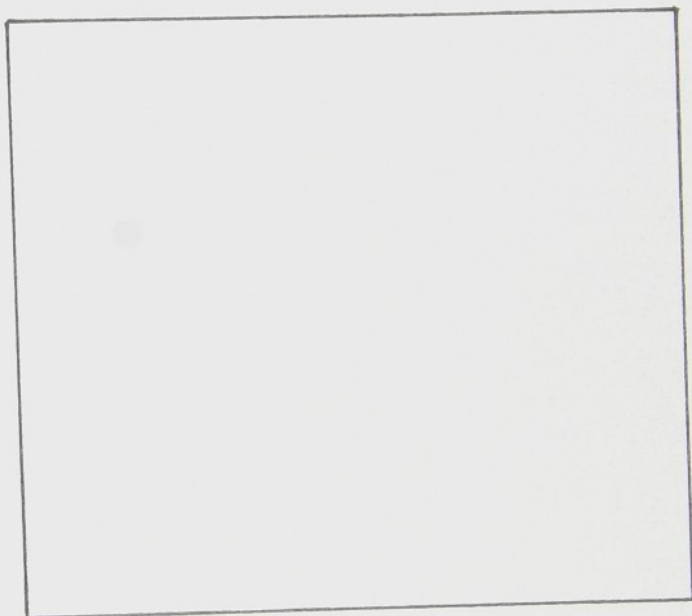
Milena Lukešová má ve svých básnických sbírkách nepřeberné množství básní, které lze využít v oblasti ekologie. Doporučuji připravit si ve škole malé pásmo poezie Mileny Lukešové, na které si každý žák sám připraví jednu báseň od dané spisovatelky. Téměř v každé její básni objevíme obyčejnou věc, která vlastně není ani trochu obyčejná. To považuji za velký přínos, všimnout si obyčejných věcí a donutit žáky k zamyšlení nad nimi, aby nám nezevšedněly.

sýkora koňadra

kukačka obecná

Ptačí volání

Jana Štroblová

Samozřejmě, že se podle zpěvu ptáci také navzájem poznají, stejně jako my je poznáme podle peří.

A ještě se poznají podle *volání*. To je takový jednoslabičný nebo dvojslabičný zvuk. Někdy má slabik i víc. Samička se samečkem se tak dorozumívají při shánění potravy, svolávají tak děti, když se učí létat, a ztracené malé ptáčátko může tím zvukem volat rodiče na pomoc. Třeba sýkorka volá : „Ci-ci-dé“. A pěnkavka stručněji : „Pink-pink“. Měla by se vlastně jmenovat pinkavka.

Když si umí někdo hodně představovat, opravdu mohl slyšet jak volá křepelka to svoje „Pět peněz!“ Máma mi vypsala ptačí hlasy z básně básníka Františka Halase, a ty se mi hrozně líbí, i když si pan Halas něco z toho taky jenom představoval. Anebo měl takové štěstí a tak potichu chodil, že to doopravdy slyšel?

Tady to je:

Přivítání v lese.

<i>Konipásek:</i>	Živ- lis. Živ-lis.
<i>Kukačka:</i>	Kluku, kluku.
<i>Čížek:</i>	Jde ci-zí. Ci-zí.
<i>Drozd:</i>	Nech ho jít. Nech ho jít. Tady já. Tady já.
<i>Sýkorka:</i>	Cici pán, cici pán. Syp.Syp.Syp.
<i>Mandelík:</i>	Má frak, frak, frak.
<i>Krutihlav:</i>	Vid', vid', vid'.
<i>Chocholouš:</i>	Ten si žije. Ten si žije.
<i>Linduška:</i>	Zmýlí-li. Zmýlí-li.
<i>Sedmihlásek:</i>	De,de,de,děda děda staré, staré.
<i>Pěnkava:</i>	Rršťák, rršťák, rrošťák.
<i>Žluva:</i>	Dé na pivo, na pivo, ivo.

Když si to nahlas říkám, zvoní mi v uších celý rozkřičený a rozezpívaný háj. Sedmihlásek má málem sedm hlasů, krutihlav ke svému pokřiku kroutí hlavou, sýkorka, tak jako to má být, poslušně vyvolává své „ci-ci“. Jenom ta pěnkava mi nejde na rozum : že místo „pink“ nadává. Musela být nějaká rozzlobená. Jinak tu všechny ptačí hlasy znějí jako rozveselené, trochu posměváčkovské přivítání.

Takže ptáci mezi sebou taky rádi vítají dobré lidi. Jako my zase vítáme je, ptáky.

A musíme je brát jako vítané hosty nejenom pro ten zpěv, ale i proto, že kdyby jich nebylo, brzo by celou naši planetu pro sebe zabral hádejte kdo? - hmyz. Stejně jako by ji zabrali hraboši, nebýt dravců.

Jenomže s protivným hmyzem dovede pořádně zatočit i taková sýkorka, i taková červenka, i taková pěnkava. Pink-pink.

Tajemství polí [15:152 - 153]

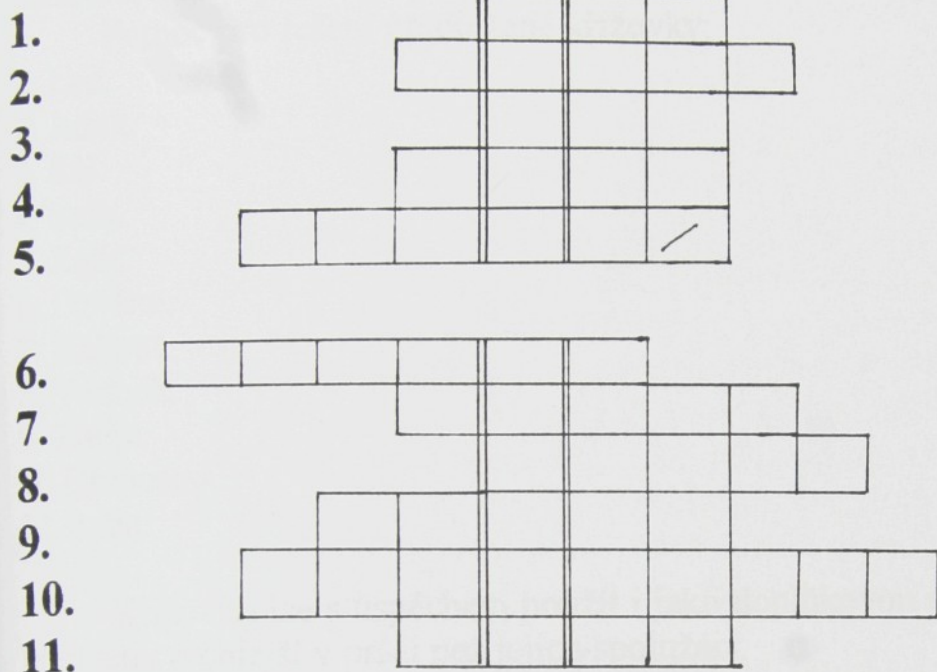
Otázky a úkoly:

- Dones si obrázky ptáků, jejichž hlasy jsou popsány v textu a doplň do prázdných rámečků ke kukačce a sýkoře.
- Které z těchto ptáků můžeš pozorovat i u vás doma ?
- Znáš spisovatele, který pro vás zpracoval ptačí hlasy ? Najdi v knihovničce jeho knihu a seznam své spolužáky s jeho básní, která se tobě líbí.
- Víš, který pták svým křikem upozorní ostatní obyvatele lesa, že jsi přišel na návštěvu? Najdi si jeho obrázek. Ze které pohádky ho znáš?

Text nejprve rozebereme podle připravených otázek pod textem. Otázek lze využít pro vytvoření celého pásma poezie. Žáci nebudou mít pocit, že se věnují pouze poezii, budou mít i jinou motivaci. Možno jim zadat již specializovaný úkol, vybrat od F. Halase básně, které se věnují přírodě, nebo ve kterých dokáží žáci přírodu sami objevit, tím vybídíme žáky k samostatné práci s básní. Z vlastní zkušenosti vím, že žáci raději pracují s básní, kterou si sami vyberou a která jim připadá „pěkná“.

Rozbor si jistě zaslouží závěr tohoto úryvku „A musíme je brát jako vítané hosty nejenom pro ten zpěv, ale i proto, že kdyby jich nebylo, brzo by celou naši planetu pro sebe zabral, hádejte kdo?“. Věta vyjadřuje současný postoj člověka k přírodě, on je pán a ti druzí jsou hosté, které on využije. Ptáci nejsou hosté, ale jsou součástí systému právě tak jako člověk. Vhodná příležitost dotknout se tématu vzájemné úcty.

Luštíte rádi křížovky? Tak s chutí do toho. Tajenka vám prozradí, kde můžete najít spoustu zajímavých kvízů a otázek o přírodě.

1. Je čistý a průhledný jako diamant, a přece není drahý, matka jej zrodila a on zas rodí matku.
2. Není to krejčí, ale s jehlami se nerozloučí.
3. Z vody se rodí, ale vody se bojí.
4. Ač jsem jako zrnko malý, pokryji svět celý.
5. Lesem běží pečínka v kožíšku.
6. Žije bez těla, mluví bez jazyka, nikdo ji neviděl, ale každý ji slyšel.
7. Není z královského rodu, a nosí korunu, není jezdec a má ostruhy. Brzo vstává a druhé spát nenechá.
8. Co je uvnitř ptačích kostí?
9. Z keře zasípěla, za nohu popadla.
10. Které zvíře na zimu úplně zbělí kromě konečku ocasu?
11. Po zemi nechodím, do oblak nehledím, ani hnízdo nemám, ale děti vyvádím.

Otázky do křížovky jsou vybrány z knihy Lesní noviny, kterou jistě objevíte ve vaší školní knihovně. Po vyluštění tajenky se jméno knihy dozvědí i žáci a mohou s knihou dál pracovat. V knize jsou za každou kapitolou, ty jsou řazeny podle měsíců, otázky a úkoly, které prověřují, jak pozorně žáci umějí číst. Správné odpovědi na otázky jsou uvedeny v závěru knihy, takže mají žáci i kontrolu, zda odpovídali správně.

Pomoc pro řešení předložené křížovky:

1. Led.
2. Ježek.
3. Sůl.
4. Sníh.
5. Zajíc.
6. Ozvěna.
7. Kohout.
8. Vzduch.
9. Zmije.
10. Hranostaj.
11. Ryba.

Křížovku lze s úspěchem použít i jako doplňkovou práci pro nadané žáky, kteří jsou rychlejší v práci než jejich spolužáci.

Poslední houby

N. Pavlovová

V lese je teď smutno, prázdno a vlhko, páchne tu tlejícím listím. Jedinou potěchou jsou houby václavky. Je radost se na ně dívat. Rostou v hloučcích na pařezech, vylezly si i na kmeny stromů, rozsypaly se po zemi, jakoby by se oddělily od houfu a samotinké se tu zatoulaly.

Člověk se na ně s radostí dívá a rád je sbírá, v několika minutách jich má plný košík. A to sbírá jen kloboučky, a ani ne všechny.

Velmi chutné jsou mladé václavky, jejichž klobouček je ještě ohnutý dolů jako dětský čepeček a pod nímž je bílá „šálka“. Později se oloupne, stane se z něho opravdový klobouček a „šálka“ se promění v „límeček“.

Celý klobouček je pokrytý střapečkovitými šupinami. Jaké je barvy? Přesně se to dá stěží určit, je to však příjemná, klidná nahnědlá barva. A lupínky po kloboučkem mají mladé houby opět bílé, kdežto staré trochu nažloutlé.

Zdalipak jste si všimli, že když klobouček mladých hub narazí na staré václavky, vypadají jako napudrované? Pomyslíte si: Snad na nich neroste plíseň? Ale hned si vzpomenete: Vždyť jsou to výtrusy! Vysypaly se zespodu starých kloboučků.

Chcete-li václavky jíst, musíte dobře znát všechny jejich charakteristické znaky. Často, velmi často opět přicházejí na trh místo jedlých václavek jedovaté houby. Podobají se jim a rostou rovněž na pařezech. Ale všechny tyto jedovaté houby se vyznačují tím, že *pod kloboučkem nemají límeček, na kloboučku nejsou šupiny, barva kloboučku je výrazně žlutá nebo načervenalá, lupínky jsou žluté nebo nazelenalé a výtrusy tmavé.*

Lesní noviny [16:172]

- Otázky a úkoly:
- Které houby sbíráte ? Dones jejich obrázek.
- Znáš václavky ? Umiš je poznat od ostatních hub ?
- Úkol hlavně pro děvčata. Přineste recept na zpracování václavek.

Textu je možno využít při výuce slohu. Převažuje v něm popis, na to žáci sami přijdou po přečtení. Vyhledáme v textu přirovnání.

Pro ekologickou výchovu vidím v tomto textu jako stěžejní myšlenku - vše co chci využívat, musím nejdříve dobře znát. Pokud sním houbu, kterou jsem neznal, ublížím pouze sobě, ale my dnes svými neuváženými činy ubližujeme i lidem, kteří se ještě nenarodili. Je velmi nutné znát vše, co chceme využívat, znát vazby na ostatní okolí. Pokud budeme nejdříve poznávat, a pak teprve využívat, zabráníme mnohým dnes již těžko řešitelným problémům.

Aktuálně zařadit problémy: kácení pralesů, oteplování, přemnožení vysoké a černé zvěře, ale i ozónová díra, světelný smog. Každý učitel si podle svého vybere téma, ve kterém má určité zázemí, a je schopen se žáky diskutovat. Z vlastní zkušenosti vím, že se někteří žáci o dané problémy zajímají a mají velké množství informací z časopisů a televize.

Na pasece

Ota Kružík

Nad pasekou plachtilo paví oko. Snadlo se na pahýl větve, suchý, už bez kůry, hladký jako hadí tělo. Rozvíralo se a stahovalo křídla, zvolna, rozvážně, potom je doširoka rozestřelo a vystavilo slunci duhová oka v narudlém sametu. Zdeněk zatajil dech. Opatrně se k němu plížil s nataženou paží. Paví oko sevřelo křídla a strnulo. Krása zmizela, na suché větvi jako by zůstal jen zčernalý osikový list. Zdeněk přibližoval ruku nenápadně, milimetr po milimetru, palec a ukazováček nedočkavě roztažené, užuž chtěl prstíky sevřít, vtom motýl vzlétl. Zdeněk ho chtěl chytit v letu, rozběhl se, ale pravou nohou zakopl o konec větve, upoutaný k zemi odumřelými stébly loňské trávy, a natáhl se jak dlouhý tak široký. Loktem narazil na kámen, udeřil se a nabíral k pláči. Avšak než spustil na celé kolo, zarazil se.

„Lído!“ vykřikl a hlas se mu třásl vzrušením.

„Lído, pojd', honem!“

Pod větvemi borovičky leželo smčátko stočené do klubička, hlavu poněkud stranou, a temným očkem hledělo ustrašeně vzhůru. Tmavohnědé boky mělo posázené bílými penízky. Zdeněk zvedl ruku a prsty se zlehounka dotkl špiček boltců. Smčátko se ani nehnulo. Teprve když je pohladí podruhé, trhlo ouškem jako Ťapka, když jí na ně sedne moucha, potom zatřásl prudce hlavou.

Lídka stála nad ní a tajila dech. „Hladit se nesmí, víš co povídal tatínek“, připomněla Zdeněkovi. Byla rozumnější, chodila do páté třídy, ale i jí se samovolně natáhla ruka a přejela dlaní po hebké srsti. „Neboj se, chudinko, kde máš mámu?“

„Neboj se, chudinko,“ opakoval Zdeněk a hladil smčátko střídavě levou a pravou. Nemohl se nasytit těch dotyků. „A jak se třese.“

„Třeba hladem, třeba stará utekla,“ napadlo Lídce.

Zdeněk k ní obrátil oči, smutné pomyšlením, že je smčátko opuštěné, a pak mu v nich najednou svítilo: „Vezmem je domů!“

Zlatý osmerák [17:11 - 12]

Otázky a úkoly:

- Proč se nesmí hladit malé smče ?
- Co měly děti správně udělat ?

Text bych do vyučování zařadila v období vakcinace lišek proti vzteklině, protože ho lze velmi dobře využít k poučení žáků, jak se správně v tomto období v lese chovat. Je samozřejmé, že nelze tímto problémem začít besedu o přečteném textu.

Využijeme nejprve otázek pod textem. Je nutné vyzdvihnout skutečnost, že děti chtěli malému srnčeti skutečně pomoci. Z toho vyplývá, že člověk potřebuje jisté znalosti i ve chvíli, kdy chce konat dobro, aby se jeho dobrý skutek nezměnil v takzvanou „medvědí službu“. Vysvětlíme si se žáky, co měly děti udělat a proč.

Pak je možné přejít k tématu - vzteklině. Vzhledem k většímu výskytu této choroby, poučíme žáky o možnosti setkání s nakaženým zvířetem a o nutnosti očkování lišek, ale i psů, které se pravidelně provádí.

O rezeté veverce

Jaroslav Holeček a Daniela Fischerová

Dobrodružství s kunou. Padá první tma

Větve se s praskáním rozhrnuly. Na pařez se vyhouplo štíhlé temné tělo. Lesklé malé oči se bystře rozhlédly.

Na Hřibák se snáší první šero. Soumračná zvířata se budí. Právě se probírala i kuna. Má hlad a je plná síly. Bez pohnutí pozoruje Rezku. Pak se napne. Za okamžik po ní vyskočí.

První znamení

Rezka najednou ucítila, jak se jí chvost zachvěl. Cuklo to v něm, jako by za něj kdosi pevně škubl. Rezka to znala. Bylo to tajné znamení jejího těla. Hlásilo jí: Nebezpečí ! Pozor ! Dej se na úprk !

Let

Kuna letí. Rezka letí. Obě skáčou ze stromu na strom. Obě jsou rychlé. Obě jsou pružné. Obě riskují.

Rezce už buší srdce až v krku. Cítí kunu těsně za svým chvostem. Kuna je teď přesně jeden smrk za ní. Vrhá se do větví, které se ještě houpou po Rezčiných tlapkách. Skok - a skok - a skok !

Odvěký trik všech veverek

„Na zem ! Na zem ! Dostanu ji na zem !“ běží hlavou kuně.

„Jen mě nesmí dostat na zem ! Jen mě nesmí dostat na zem !“ mizí v křehkých větvích veverka.

Na zemi je kuna ve výhodě. V korunách je ve výhodě Rezka. Přece jen je lehčí. Tenké horní větvičky ji unesou jen stěží, ale pod kunou by praskly. Mohla by do nich kunu nalákat?

Rezka zahlédne větévku jako sirku. Neměla čas váhat. Zhoupala se a vyskočila na ni. Nevěděla, jestli spadne. Riskovala.

Kuna prohrála

Kuna neváhala vůbec. Bezhlavě se vrhla za veverkou. Naletěla na ten věčný trik veverčího rodu. Větve se pod ní probořily jako zpráchnivělý most.

A kuna letí, řítí se jak puma a před očima jí sviští ostré jehličí. V poslední chvíli přistála na vyvráceném kmeni. To je konec. Už nemá smysl spěchat. Rezka má náskok dobrých deset smrků. Kuna sedí, vysíleně dýchá. Dneska prohrála.

Rezka se hnala ještě chvíli a pak opatrně zpomalila. Dobře slyšela praskot větví. Tušila co se s kunou stalo. „Upokoj se,“ řeklo jí něco beze slov a tiše. „Už je po nebezpečí.“ „Vida, vida,“ pokračovalo to po chvíli. „Ten nápad s tenkou větví nebyl špatný. Jak jsem na to vlastně přišla? Nevím. Ale musím si to pamatovat. Třeba se to bude ještě hodit, kdopak ví !“

O rezeté veverce [18:70 - 83]

Otázky a úkoly:

- Proč honila kuna veverku ?
- Myslíš si, že je proto kuna zlá ?
- Proč se podařilo veverce uniknout ?
- Myslíš, že se veverka z tohoto setkání poučila ?

Text je rozdělen do několika částí, každá část má vlastní tučný nadpis, proto se s textem dobře pracuje žákům s poruchou učení, kteří mají problémy se čtením či prostorovou orientací a nedovedou sledovat text, který čtou jejich spolužáci.

V textu lze velmi dobře vyhledávat jednotlivé prvky vyprávění, lze ho tedy dobře využít i ve slohu.

Pro ekologii je využitelný při rozboru tématu přirozené rovnováhy v přírodě. Vedle sebe žije kořist a lovec, ten který je chytřejší, obratnější vyhrává právo na život. Je možno rozvinout diskusi, jakými činy člověk tento souboj narušuje.

Vlk a člověk

Jaroslav Holeček a Marie Vacková

Vlk a člověk jsou odvěcí nepřátelé, už od těch dob, co člověk začal chovat ochočená zvířata a vlk se přižívoval na jeho stádech. Člověk se s vlkem střetává i na lovu zvěře, proto vypovídá vlkům boj.

Vlci kradou jehňata, ovce i hřibata a nedají pastýřům klidně spát - ze tmy je straší vlčí světélkující oči. Vznikají báje o vlkodlacích, hrůzostrašné pověsti a vyprávěnky o krvežíznivých bestiích - vlcích. Zároveň se blízký příbuzný vlka - pes - stává věrným přítelem a pomocníkem člověka.

Z pronásledovaného vlka se stává velmi plaché zvíře, které má z člověka přímo panickou hrůzu, a setkání s ním se za každých okolností raději vyhne.

A teď najednou se malá vlčice ocitla v náručí svého úhlavního nepřítele. Bezpečný koutek těsně u mámy v klubku sourozenců s důvěrně známým pachem nadobro zmizel. Zůstal jen ukrutánský hlad a pud sebezáchovy vlastní všemu živému. A tak se nakonec nabídnutý prst a teplá lidská náruč přece jen staly záchytným bodem, útočištěm a záchranou, i když to bylo všecko v hlubokém rozporu se zděděnými instinkty šelmy žijící divoce ve volné přírodě. Chlupatá tvářička vlčího štěněte neprozrazuje mnoho z pocitů malé šelmičky. Její vlčí řeč je zcela odlišná. A tak si člověk mnohé domýšlí a vykládá po svém.

Nový domov u dvounohých tvorů přináší však vlčeti i některé výhody. Místo neustálých - hravých, ale i rvavých - půtek a šarvátek mezi vlčaty o nejvýhodnější místo u matky se jí hladivě dotýkají lidské ruce a konejší ji chlácholivé hlasy.

Jinak je to ale život naruby. Doupě je prostorné až příliš, menší prostor kryje záda a poskytuje pocit jistoty a bezpečí. Větší počet východů - oken - také klidu nepřidá. A pak ten obrácený pořádek. Každý správný vlk má nejvíce energie a chuti do života v noci. Tady místo prohánění se za měsíční noci po lese má najednou malá vlčice spát. Zbývá ji jedině možnost kousání a hlodání všeho, co je v dosahu. Podhrabat se někam ven stejně nemůže, po hladké podlaze nohy kloužou, ani drápy moc nepomáhají. A obojek na krku s řetízkem, to také není nic příjemného - tísní krk a připoutává ji k něčemu ohavnému a nepohodlnému - kdo to jakživ slyšel nebo viděl přivazovat vlka ke sporáku !

Ještě že se často vyráželo ven, s pánem - uznávaným vedoucím vlkem. Zvláště noční vycházky byly zajímavé. Běhalo se sice na vlčí gusto moc pomalu, ale když se připojil čtyřnohý kamarád, malý psík, byly probíhačky v parku docela zábavné.

Vlčici však neustále vyváděla z míry strašidelná setkání s pekelně frkajícími, rámusícími a nesnesitelně páchnoucím přišerami. V noci se navíc proháněly ulicemi s divoce svítícíma očima. Ani setkávání se stále novými a

novými dvounohými tvory nebylo příjemné. Stále jiné a jiné pachy, až z toho jde hlava kolem, raději se držet zpátky.

Ze všeho nejvíce vlčice miluje výlety do přírody. Škoda jen, že tomu vždycky muselo předcházet velice nepříjemné intermezzo - jízda autem. Čím byla vlčice větší, tím více odporu a hrůzy pociťuje k té páchnoucí nestvůře a tím větší problém byl ji do auta dostat. Ale potom, když se octla ve svých rodných horských lesích, byla doma a byly radost na ni pohledět.

V zeleném království čtyřnohých tvorů a ptáků nebyla náhradní rodina vlčeti valnou oporou. Když vyráželo na průzkum do lesních houští, marně se ohlíželo, kde zůstali ostatní členové její smečky - starý vedoucí vlk jen postával a okouněl na místě.

Nikdo malou vlčici neučil rozeznávat pachy, bezpečně sledovat stopu zvěře - kořisti a vyvarovat se nebezpečí.

Osamělá vlčice [19:33 - 37]

Otázky a úkoly:

- Jaké nevýhody měl pro vlčici život u lidí ?
- Které domácí zvíře je vlku podobné vzhledem i chováním, proč ?
- Koho považovala vlčice za starého vedoucího vlka, proč?

Vlk je symbolem svobody, volnosti a nezkrotnosti v našich zeměpisných šířkách. V krátké ukázce jsou popsány pocity malého vlčete, které člověk vytrhl z jeho původního prostředí a poskytl mu zázemí ve svém prostředí. Je pochopitelné v daném případě, že by vlče ve volné přírodě nepřežilo, ale je pěkné se s žáky zamyslet nad tím, co všechno vlče ztratilo tím, že ho člověk vzal k sobě a na druhé straně hledat výhody, které plynuly pro vlče z této změny.

V daném případě připadá člověku správné změnit vlčeti život, vždyť bez jeho pomoci by zahynulo, ale člověk mění životní prostředí spoustě jiným tvorům, ne proto že by se o ně staral, ale že na ně při své činnosti pozapomněl.

Příklady: žáby, ježci - doprava

vodní ptáci - meliorace, odvodňování močálů atd.

Máš chuť vyzkoušet pokus?

Jak se rozpadá žula

Úlomek žuly ze staré zdi, který byl tak odolný, že jsem ho ani kladívkem nemohl roztlouci, jsem omotal silným drátem a zavěsil do ohně. Když byl horký, hodil jsem jej do nádoby se studenou vodou. Zasyčelo to, zapraskalo, ale jinak se nestalo nic. Po chvíli jsem kámen z vody vytáhl, znovu ohřál a opět vhodil do vody. Když jsem to opakoval mnohokrát, žula popukala a rozpadla se na malé kousky. Přivodilo to tedy střídání teplot.

V přírodě zahřívá žulové balvany slunce. V noci nebo za deště se ochlazují. Výsledek je stejný jako při pokusu. Žula puká a rozpadá se. Nejprve tak vznikají menší kusy. Ty jsou při dešti zaneseny do potoků a řek a tam jsou dále rozměňovány vodním proudem. Z uvolněných křemenných zrn se usazuje písek. Ze živců a slíd působením vody a vzduchu vzniká půda.

Hledání přírody [20:24]

Jak ochočit ježka

Ježek je v seznamu chráněných živočichů a nemůžeme jej tedy chytit a věznit. Za vhodných okolností ho však můžeme pozorovat ve volné přírodě, aniž bychom ho nějak omezovali.

Nejlepší příležitost k tomu máme o prázdninách, když táboříme někde u lesa, nebo bydlíme v chalupě na okraji vesnice. Ježek, je-li nějaký v blízkém okolí, se obvykle přihlásí sám, a to v noci strašidelným halasením, dupáním a funěním.

Jakmile o ježkovi víme, připravíme mu noční pohoštění. Na misku mu dáme nějakou pochoutku, kousek mrkve, ohryzek z jablka apod. Když v noci uslyšíme, že je ježek u návnady, opatrně a nejprve jen z dálky si na něj posvítíme baterkou. Možná že se lekne a schoulí se do klubíčka. V tom případě zhasneme, chvíli počkáme a teprve až uslyšíme, že se dal znovu do jídla, opět rozsvítíme. Tento postup opakujeme tak dlouho, až se ježek přestane světla bát a pokračuje v krmení, i když na něj svítíme.

Stejně opatrně získáme ježkovu důvěru při dalších jeho návštěvách pozvolným přibližováním. Budeme-li mít dost vytrvalosti, jistě si ježek na nás za určitou dobu tak zvykne, že i když budeme v jeho blízkosti, nesvine se a bude se dál klidně krmit.

Stejným způsobem zvykneme ježka na přibližování naší ruky. Napomůžeme tomu ještě tím, že budeme držet vždy kousek něčeho dobrého, abychom ježka za důvěru odměnili. Tak dosáhneme po čase toho, že ježek nám bude brát otravu z ruky, jen si musíme dát pozor, aby přitom nepřibral také některý náš prst, neboť zuby má ostré jako jehla. Vrcholem naší drezúry bude, když dosáhneme, že se ježek bude objevovat i ve dne. I to je možné. Lze tedy ježka ochočit, a že je to zábavné a poučné, to snad nemusím ani zdůrazňovat.

Hledání přírody [20:102]

Oba texty jsou návody k pokusům s přírodninami živými a neživými. Texty považuji za velmi výhodné spojení teorie a praxe. I přesto, že jsem zpracovávala začlenění ekologie do českého jazyka, jsem přesvědčena, že mnohem větší přínos a účinnost má práce s dětmi v terénu, v praxi, kde si mohou žáci sami ověřovat, osahávat a prozkoumávat, zapojují více smyslů než při četbě a besedách, proto jsem také podala v metodických poznámkách návrhy jak i ke čtení připojit další činnosti.

Text „Jak ochočit ježka“ doporučuji zařadit v období října a listopadu, kdy je možné objevit v přírodě mláďata ježka, která se narodila v létě a ještě nemají potřebnou váhu, aby byla schopna přezimovat. Text jsem vřadila do čítanky s úmyslem pomoci jednomu z nejstarších tvorů, který žije na naší planetě.

Každoročně se potýkáme s dětmi s problémem, co s nalezenými ježky, a proto připojím k textu pro své kolegy, kteří se ještě s tímto problémem nesetkali, radu. Informace o ježčích útulcích vám poskytnou ZOO. Pokud se chcete o ježka starat sami, je nutné ho zbavit parazitů běžnými prostředky pro psy a kočky, uložit ho do krabice na chladné místo, ale ne na místo kde mrzne, a pravidelně ho krmit hovězím vařeným nebo syrovým masem, těstovinami, rýží, zeleninou, ovocem ...

V loňském roce jsme se třídou starali o tři ježky, vztah, který se mezi zvířetem a dětmi vytvoří je plnější než po přečtení článku v čítance, ale ten tvoří alespoň základ .

Na závěr bych chtěla podotknout, že návrhy, které jsou uvedeny za texty v čítance, nejsou zdaleka vyčerpávající. Při další práci s vybranými texty vždy připojuji další náměty, které vyplývají z aktivity žáků, z jejich postřehu, některé body je posléze nutné vypustit, záleží na vyspělosti čtenářů a na jejich zájmu o danou problematiku.

Základem kvalitní práce v oblasti ekologie musí být na prvním místě zájem učitele, který usiluje svůj zájem přenést na žáky.

5. DISKUSE

Svou diplomovou práci jsem věnovala problému morální ekologie, která vychází z faktu, že lidé musí změnit nejprve své myšlení, a pak změni i své chování. Nelze někomu nařídít, aby naráz změnil své přesvědčení a své chování. Změnu, kterou je nutné udělat, musíme začínat postupně již při výchově, ale nesmíme zapomínat na fakt, že máme málo času. Začít se dá již v mateřských školkách, příkladem by nám mohla být mateřská škola v Jablonném v Podještědí, kde se již několik let věnují ekologickému programu, dokonce ve spolupráci s mateřskou školou v Lückendorfu (SRN). Jedná se však zatím pouze o jednotlivé subjekty. Není propracovaný program, který by zaručoval návaznost. Děti, se kterými pracovala paní učitelka ve škole, ale ve škole již nebudou pokračovat, sice nezapomenou, co si osvojily, ale nebudou se dále rozvíjet. To je velká škoda.

Pokud vřazení ekologie do výuky na prvním stupni zůstane pouze na vůli učitele, podléhajícího spěchu osnov, které na ekologickou výchovu příliš nemyslí, nedojde jistě k výraznému zlepšení.

Učitelé by měli dostat k dispozici alespoň malé „pomocníky“ - texty, učebnice, pracovní listy, náměty k práci, aby měli usnadněnou přípravu na hodiny, ve kterých chtěli, pokud tu ochotu budou mít, ekologickou výchovu vřadit.

Učitel, který má zájem o ekologickou výchovu, má k životnímu prostředí vlastní vztah, nepotřebuje „pomocníky“ v podobě osnov, pracovních listů nebo učebnic, najde si sám možnosti a prostor pro pěstování lásky a porozumění přírodě, ale každý z nás dává přednost něčemu jinému, proto si myslím, že by bylo dobré dát učiteli k dispozici náměty, kam je možné nenásilně ekologickou výchovu včlenit.

Žák si teprve vybírá obory, které ho zaujmou, vybírá si své záliby a potřebuje seznámit s různými odvětvími. Ve výběru mu pomáhají rodiče, starší sourozenci a samozřejmě i učitel. Nesmíme zapomenout také na sdělovací prostředky.

Velký vliv má dnes televize, která doslova zahlcuje diváky informacemi ze všech oborů.

Na žáky prvního stupně základní školy působí především prostřednictvím pořadů věnovaných dětem, pohádek a dětských dobrodružných příběhů. Z pozorování reakcí žáků prvních a druhých tříd na animované pohádky vím, že žáci nemají rádi, když se slabým, hloupým ubližuje.

Jeden příklad za všechny: Vlastníme pásmo pohádek o krtkovi, v poslední třetině videokazety se krtečkovi ostatní zvířátka posmívají a ubližují mu, žáci se na poslední pohádky nechtějí dívat, mají mnohem raději první části. To znamená, že na ně pohádka působí - vyvolává v nich lítost, soucit.

Pak je nasnadě zamyšlení nad výběrem pořadů pro děti. Rodiče i učitelé by se měli zajímat o to, na jaké pořady se děti dívají, měli by jim pomoci s výběrem. O pořadech by si měli s dětmi popovídat, vysvětlit to, čemu dítě nerozumělo, hledat poučení. Všichni se ale budou vymlouvat na nedostatek času. Myslím si občas, že méně je více, a to i při školní práci. Ve škole by si učitel měl najít čas popovídat si s dětmi o tom, co viděly, co slyšely. Zhodnotit nově nabyté informace a vyslechnout pocity z prožitku dětí.

Láska k životu, životnímu prostředí, podle mne, pramení z umění zastavit se ve spěchu za zabývat se pocity, vlastními prožitky, nač nám dnes nezbývá čas.

Chtěla bych, aby se malý soubor textů, který jsem ve své práci vytvořila, stal malým „pomocníkem“, který pomůže zastavit se a dívat se kolem sebe.

Chtěla jsem ve své práci ukázat žákům pomocí textů, které vytvořili spisovatelé našeho století, nad jakými maličkostmi může člověk žasnout a jak drobné věci ho mohou učinit šťastným v nezávislosti na ekonomické stránce věci.

Předloženou čítanku je možné využít k nacvičování čtení na prvním stupni, některé úkoly mohou pomoci při rozvoji fantazie a zručnosti. Čítanka je využitelná při estetické výchově, ale k i vytvoření vztahu k poezii. Chtěla bych, ale vyzdvihnout, že mým úmyslem bylo donutit žáky k zamyšlení nad hodnotami, které pro nás zevšedněly.

Na využití takové čítanky bude mít jistě každý svůj vlastní názor. Někomu bude připadat jako další hromadění nároků na žáky i učitele a to považuji za nejhorší, pak je lepší se dané problematice vůbec nevěnovat. Pokud by se mi podařilo donutit ostatní kolegy k zamyšlení nad možností vřazovat ekologii i do hlavního předmětu český jazyk a literatura, pak nebyla má práce zbytečná.

6. ZÁVĚR

Žádná z metodických příruček českého jazyka a literatury se nezabývá vřazením ekologické výchovy do předmětu český jazyk. Veškeré metodické příručky dnes počítají se zkušeností učitele, který dokáže sám zvážit, co je v danou chvíli pro žáky vhodné.

Nové učební osnovy ponechávají učiteli volnou ruku i ve výběru předmětu, kam ekologickou výchovu zařadí. Jako samostatný předmět zatím neexistuje, i když je patrná nutnost ekologické výchovy. Některé programy jsou zahajovány již v mateřských školách. Stále nám ovšem chybí návaznost.

Často se u pedagogů setkáváme s názorem, že v ekologické výchově jde především o získání sumy nejrůznějších poznatků z vědního oboru ekologie, popřípadě o všeobecnější znalosti složek životního prostředí. Jiní se domnívají, že hlavním cílem je dětem přiblížit dění v přírodě. Tyto názory jsou celkem správné. Cíle ekologické výchovy by měly být širší a náročnější. Měly by směřovat k osvojování ekologické etiky ve všem lidském konání.

Ekologická výchova by měla být chápána nejen jako proces zušlechťování člověka v oblasti citového a estetického vnímání přírody a chápání v ní existujících souvislostí, ale také jako ozdravování mezilidských vztahů, renesanci vyhasínající tvořivosti a úcty ke všemu živému a především jako přijímání vědomé spoluodpovědnosti za stav a další vývoj životního prostředí.

Neboť je skutečně čas „myslet na Zemi, ale začít u sebe“.

[13]

Ve své práci jsem se snažila zamyslet se nad možností a především nad účinností začlenění ekologické výchovy do výuky českého jazyka a literatury na základní škole.

Směr, kterým by se měla ubírat ekologická výchova, vidím ve vytvoření nového vztahu k životnímu prostředí, k celé planetě a ke všem živým tvorům, kteří ji obývají. Základem je pochopení sounáležitosti a přetvoření pocitu nadřazenosti v pokoru a lásku.

Velkou váhu přikládám osobnosti učitelů a vychovatelů, kteří jsou vzorem pro chování mladé generace.

Snažila jsem se ve své práci ukázat, že není důležité přehltnout žáky spoustou informací z oblasti ekologie, mnohem důležitější je přesvědčit žáky, aby přemýšleli, co pro ně má význam a co není podstatné - aby přemýšleli o žebříčku hodnot, ve kterém dnes stojí na prvních místech věci, které si prvenství nezaslouží. Je nutné přimět žáky, aby si uvědomili převahu duchovních statků nad hmotnými.

V malé doplňkové čítance jsem chtěla ukázat, jakým směrem bych postupovala při včleňování ekologické výchovy do literatury. Protože všechny složky českého jazyka se navzájem prolínají, vzniká tu i prostor uplatnění ve slohu a mluvnici.

Chtěla jsem vyjádřit touto prací svůj postoj k ekologii a k výchově zároveň. Doufám, že se mi alespoň z části podařilo slovy zachytit své city, které se snažím přenášet i na žáky. Snažím se o to, aby dokázali vidět alespoň tolik co já.

7. SEZNAM LITERATURY

1. Baťková B., Mikulenkova H.: Čítanka II. - IV., Prodos, 1992
2. Barťová U., Burkhardtová I., Maierová J.: Velká kniha pro malé mistry II., Ikar, 1996
3. Bianki V.: Lesní noviny, Lidové nakladatelství, 1980
4. Čarušin J.: Můj první přírodopis, Progress, 1980
5. Duvigneud P.: Ekologická syntéza, Academia, 1988
6. Fabiánová I., Hřebejková J., Veberová E.: Slabikář, SNP, 1991
7. Fallada H.: Jezevec Fridolín, Albatros, 1978
5. Galerie ohrožených druhů. - Koktejl, číslo 9, ročník V., 1996
6. Herden J.: Hudba pro děti, ISBN, 1982
7. Holeček J., Fischerová D.: O rezaté veverce, Albatros, 1982
8. Holeček J., Vacková M., Osamělá vlčice, Albatros, 1980
9. Jablonská A.: Kouzelné barvy, Knižní klub, 1997
10. Jeřábek J., Krejčí J.: Vzdělávací minimum. - Učitel'ské noviny, zvláštní vydání, 1992
11. Krchnák P.: Biocentrismus ako ekologický humanismus, UJEP, 1995
12. Kohák E.: Závod s časem, ISBN, 1996
13. Korvasová H., Máchal A.: Hrajeme si s přírodou, IDM, 1991
14. Kružík O.: Zlatý osmerák, Blok, 1979
15. Kvasničková D.: Základy ekologie, Fortuna, 1997
16. Leopold A.: Závod s časem, ISBN, 1996
17. Lukešová M.: Jak je bosé noze v rose, Albatros, 1981
18. Patočka K.: Hledání přírody, Blok, 1984
19. Patočka K.: Povídej mi, sedmikrásko, Blok, 1976
20. Schweizer A.: Závod s časem, ISBN, 1996
21. Skolomowski H.: Závod s časem, ISBN, 1996
22. Štroblová J.: Tajemství polí, Státní pedagog. nakladatelství, 1979
23. Topinka M.: Obrázková knížka o zemi, Albatros, 1979
24. Vaculík L.: Jinou ústavu!, Literární noviny, roč. I., 1990, č. 15
25. Vavroušek J.: Závod s časem, ISBN, 1996
26. Vysocký M.: Putování zajíce Chlupáčka, Kruh, 1982
27. Koktejl, ročník VI. číslo 3

V seznamu použité literatury chybí
uveden:
Žáček J.: Slabikář, Alter, 1992
Omlouvám se.

- ① a) zvířátko
b) koně
c) peníze

- a) peníze
b) pro lidi pořádné domy
c) rybnou do domů

- ②
zdraví	1.
škola	3.
peníze	6.
kamarádi	4.
rodina	2.
majetek	5.

- ③
šlíně	2.
lego	5.
horšké kolo	4.
rybář do Tater	3.
je to jedno	1.

a) koně
 b) auto
 c) televize

a) Dát chudým lidem peníze
 b) Aby se to všechno zkonilo.
 c) peníze

1. zdraví
 2. škola
 3. peníze
 4. kamarádi
 5. rodina
 6. majetek

1. štěně
 2. lego
 3. havičské kolo
 4. výlet do Tater
 5. je to jedno

- ① a, zdraví
b, počítač
c, auto

- a, aby byli zdraví
b, aby ~~ne~~ nebyli nehody
c,

- ② 1. zdraví
4. škola
6. peníze
5. kamarádi
2. rodina
3. majetek

- ③ stíně 3.
lego 5.
horské kolo 4.
výlet do Tater 1.
je to jedno 2.

Návrh
na doplňkovou čítanku

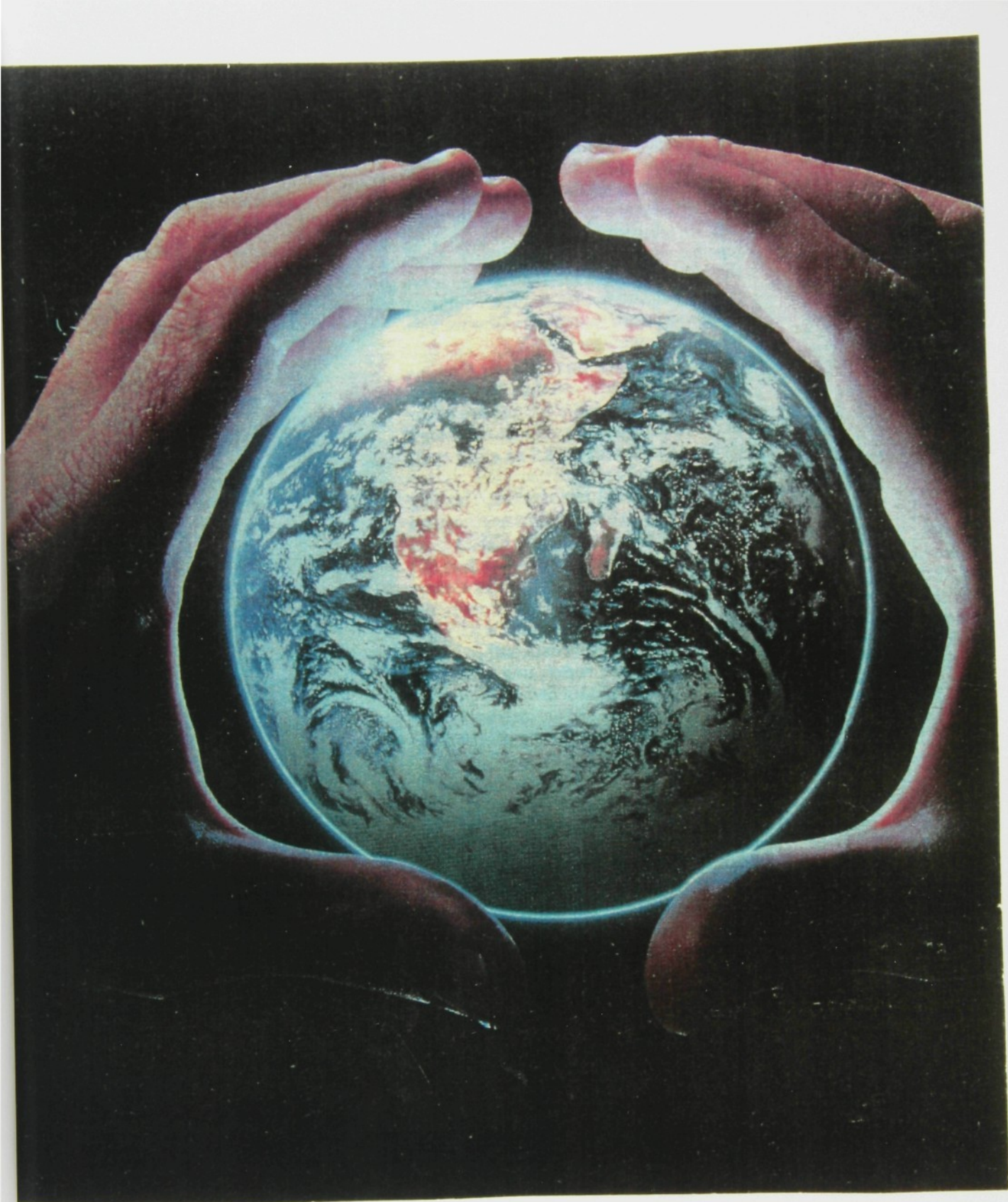
1998

Bc. Dagmar BROŽOVÁ

Návrh na doplňkovou čítanku

(texty zaměřené na vytvoření vztahu žáků k literárním dílům s přírodní tematikou)

1. - 5. ročník základní školy

Úvod:

Vážené kolegyně a vážení kolegové,

dovoluji si Vám představit novou doplňkovou čítanku, která by Vám měla usnadnit věnovat se v rámci literární výchovy ekologii. Texty v čítance jsou vybírány z dětských knih s přírodní tematikou s přihlédnutím k věkovým zvláštěnostem a čtenářským schopnostem žáků.

Pod jednotlivými texty uvádím návodné otázky pro žáky, můžete je využít jako inspiraci k další práci. Texty v čítance jsou seřazeny podle nároků, které kladou na čtenářské dovednosti žáků, je na Vás, abyste uvážili, kdy jsou žáci připraveni s daným textem pracovat. U některých článků uvádím i možnosti využití textů v mezipředmětových vztazích - výtvarná výchova, pracovní činnosti, hudební výchova nebo prvouka.

Čítanku lze též využít pro nadané žáky k samostudiu nebo pro žáky slabší ve čtení, aby měli možnost v rámci svých schopností zapůsobit na třídní kolektiv.

Přeji všem, žákům i jejich pedagogům příjemné chvílky strávené s předloženou čítankou.

autorka

ROK

Válím koule sem a tam.
Na velikou malou dám.
A ke kouli nos,
sedne si tam kos.

Motýli, motýli
vesele lítají.
V sadu i na poli
zase nás vítají.

Tam k potoku za lesem
jahody si ponesem.
Lahoda ty jahody,
pak zalezem do vody.

Jaro, léto a co potom,
Já. - Víte, milí, také o tom ?
Mám vám zase po roce
namalovat ovoce?

(převzato ze Slabikáře)

Otázky a úkoly:

- Přečti si ještě jednou a pozorně každou sloku a řekni, které roční období popisuje.
- Prohlédni si pozorně obrázky na předchozí stránce a přiřaď ke každé sloce správný obrázek.
- Které roční období celou básničku přednáší a mluví o sobě jako o malíři? Víš proč?
- Zahraj si také na podzim a namaluj ovoce, které on musí pro nás namalovat.

ŘEKA

Jiří Žáček

Já a táta koukáme na řeku.

Řeka teče přes jez a přitom hučí.

„Táto, to je vody! Kde se vzalo tolik vody?

Kde se vzala řeka?“

„Řeka teče z hor. Tam nahoře má řeka pramen.

Potůček si to namíří dolů.

Přidá se další potůček a je tu potok.

Přidá se další potok a je tu bystřina.

Bystřina skáče přes kameny. Žene se dolů do údolí.

Přidá se potůček, přidá se potok a z bystřiny je řeka.

Na jaře přijde velká voda. Voda zatopí pole a louky.

Řeka unáší dřevo, klády, keře, sudy, boudy . . .“

„I psí boudy?“

„Občas i psí boudy.“

„Táto, jak to, že tu nejsou rybáři?“

„Rybáři se objeví až na jaře. A víš, Tomáši, kam teče řeka?“

„Táto, přece do . . .!“

Otázky a úkoly:

- Dokážeš místo teček v poslední větě doplnit, co odpověděl Tom tátovi?
- Vysvětli pojmy: potok, bystřina, řeka, moře. Jaký je mezi nimi rozdíl?
- Vezmi si z dětských hudebních nástrojů dřívka, bubínek a tamburínu a vyjádři rozdíl mezi potůčkem, bystřinou a řekou pomocí vybraných nástrojů.
- Ke které řece máš za své školy nejbližší? Najdi ji za pomoci učitele na mapě.

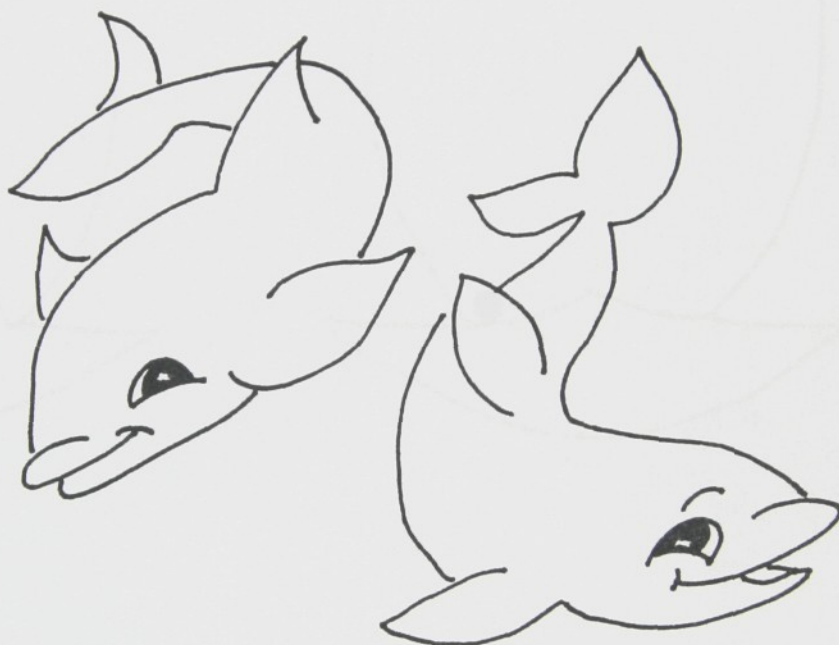
Moře

Miloslav Topinka

Mezi světadíly je moře. Voda v moři je slaná. Těm největším a nejhlubším mořím se říká oceány.

V moři žijí ryby a velryby. Velryby jsou sice veliké, ale ryby to nejsou. Když se chtějí nadechnout, musí vyplout na hladinu. Z nosu jim přitom jako z fontány stříká voda vysoko do vzduchu.

V moři žijí i žraloci. Mají ostré zuby jako pila. Jediný, kdo se nebojí žraloků, je delfin.

Poušť

Na světě je spousta míst, kde to vypadá úplně jinak než u nás.

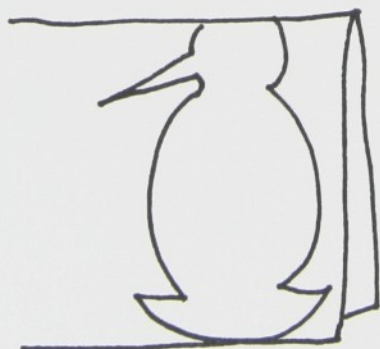
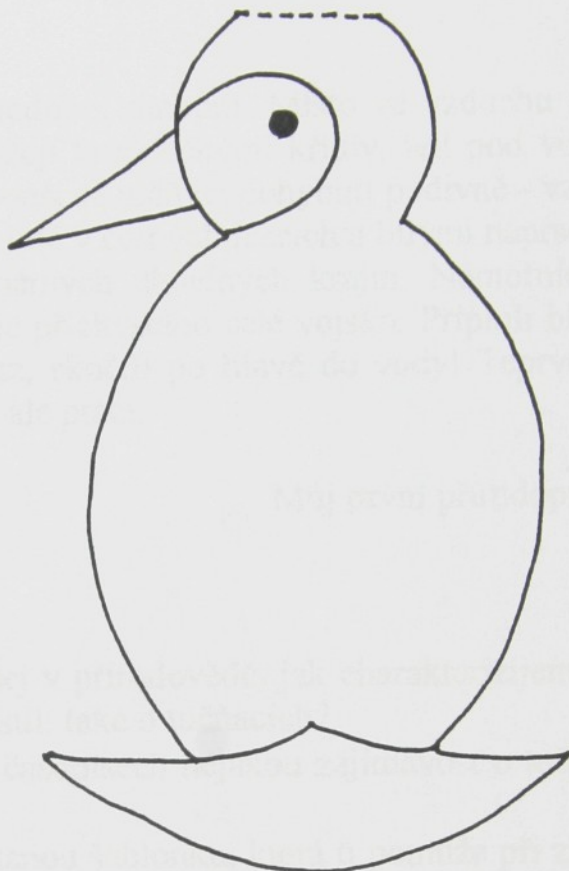
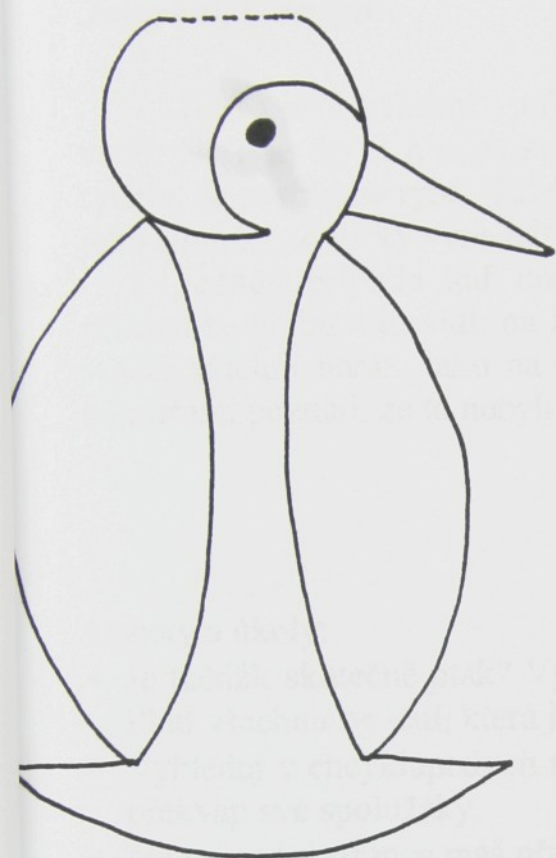
Toto je poušť. Poušť je místo, kde je strašné horko a sucho. Kam oči dohlédnou, je jen písek a kamení. Lidí žije na poušti málo. Aby jim vítr nenafoval písek do pusy, omotávají si kolem hlavy šátek.

I vody je na poušti málo. Skoro nikdy tu neprší. Místo, kde je studna s vodou, se jmenuje oáza.

Lidé jezdí po poušti na velbloudech. Velbloudi vydrží pochodovat po písku a nic nepít. Před cestou se totiž pořádně napijí v oáze.

Obrázková knížka o zemi [11:28 - 31]

Šablona tučňáka

Tučňáci

Jevgenij Čarušin

Jsou velmi zvláštní - tak nepodobní ptákům. Místo ve vzduchu létají ve vodě. Noří se do ní a silně se odrážejí kratoučkými křídly, letí pod vodou tak rychle, že dostihnou rybu. Také na souši se tučňáci pohybují podivně - vzpřímení jako sloupky. Z dálky vypadají jako lidé v černých fracích a bílými náprsenkami.

Jednou připlula loď do neznámých chladných krajín. Námořníci chtěli přirazit ke břehu a tu vidí: na ledu je přichystáno celé vojsko. Připluli blíže. Ale vojáci všichni naráz, jako na rozkaz, skočili po hlavě do vody! Teprve potom námořníci poznali, že to nebyli lidé, ale ptáci.

Můj první přírodopis [10:7]

Otázky a úkoly:

- Je tučňák skutečně pták? Vyhledej v přírodovědě, jak charakterizujeme ptáky. Platí všechna tvrzení, která jsi zjistil, také o tučňácích?
- Vyhledej v encyklopediích nebo časopisech nějakou zajímavost o tučňácích a překvap své spolužáky.
- Na sousední stránce máš přichystanou šablonku, která ti pomůže při zhotovení vlastního tučňáka, potřebuješ pouze čtvrtku, tužku, nůžky, štětec a tuš. Pak si sestavte na polici ve třídě kolonii tučňáků. Věříš, že si námořníci spletli tučňáky s lidmi?

Na jaře

František Hrubín

Na jaře, když kvete sad,
na světě je každý rád,
včelky, housátka,
děti, kuřátka,
motýli a ptáci,

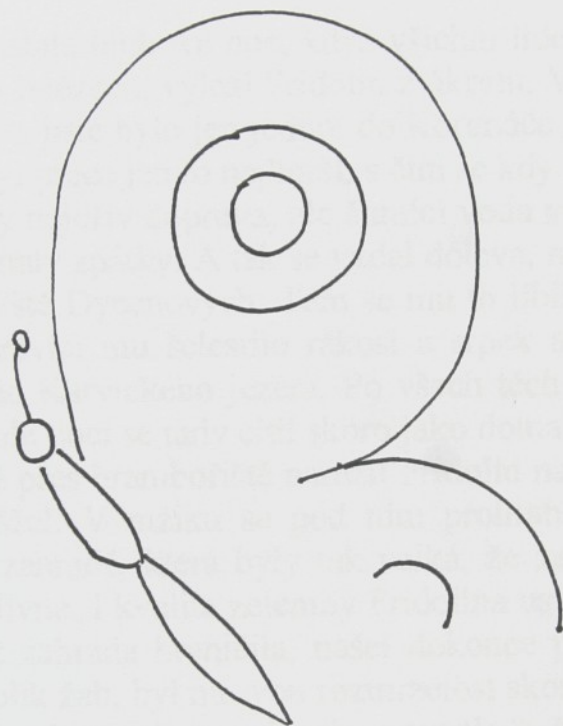
i ti poškoláci,
ti se teprv budou hnát
na sluníčko ven -
na světě je každý rád,
když je krásný den.

Otázky a úkoly:

- Které roční období básník František Hrubín popisuje?
- Vzpomeň si na básničku Rok, která sloka byla věnovaná stejnému ročnímu období? Které zvířátko u obou básníků představuje jaro?
- Kdo všechno se těší z pěkného jarního dne?
- Vezmi pastelky a vyber barvy, které představují jaro a nakresli to, co mty považuješ za začátek jara.

Jaro

(Dokresli obrázek, který malíř nestačil dokončit.)

Jezevec Fridolín

Hans Fallada

Jezevec Fridolín strávil ten dlouhý, předlouhý den a valnou část noci v temné škvíře za dřívím velmi obtěžován trýznivým zápachem. Kromě krysího, myšího a slepičího trusu, jímž to zde bylo vystláno, zalétaly k němu všemožné neznámé pachy, především pach dvojnožců, ale i vepřů, krav, koček, smažených brambor a dětského prádla. Fridolín byl víc než kdy jindy přesvědčen, že se ocitl na nejhorším ze všech světů a že to zde stvořitel zařídil tak špatně právě proto, aby Fridolína potrápil.

Teprve když nastala hluboká noc, když všichni lidé spali, a když dokonce přestali štekat i psi na řetězech, vylezl Fridolín z úkrytu. Vůbec mu nebylo jasné, kam se teď má vrátit, jisté bylo jen jedno: do Korunáče se vrátit nechtěl, neboť dotěrný lišák Izolín byl přece jen to nejhorší, s čím se kdy setkal.

Rozběhl se tedy nejdřív doprava, ale šumící voda v potoce, úzký můstek a spousta domů ho zahnal zpátky. A tak se vydal doleva, nejprve podél silnice, až se dostal do brambořiště Dycenových. Tam se mu to líbilo víc, nepáchlo to tam už dvounože a po pravici mu šelestilo rákosí a srpek měsíce nasypal milióny stříbrných jiskřiček do Karvického jezera. Po všech těch domech a po vyprahlé písčité pustině z minulé noci se tady cítil skoro jako doma.

Po krátké cestě přes brambořiště narazil Fridolín na drátěný plot, který mu však dlouho nepřekážel. V mžiku se pod ním prohrabal a ocitl se v pečlivě upravené zelinářské zahradě, která byly tak velká, že zahrada v Korunáči byla proti ní, jako když plivne. I kvalita zeleniny Fridolína uspokojila, a když dole na břehu jezera, s nímž zahrada hraničila, našel dokonce pár tučných dešťovek a hned nato chytil několik žab, byl na svou rozmrzelost skoro spokojený.

„Tohle se těm dvounožcům docela povedlo,“ říkal si pro sebe. „Na dvounožce nejsou ani tak hloupí! Mrkvička sice mohla být trochu křehčí a na hrachu už nevisely vůbec žádné lusky, ale kde na tomhle zvráceném světě najde našinec všechno dobré pohromadě? Nešikovné přirozeně je, že ten kamenný dům postavili tak blízko u zahrady. Ale na druhé straně chválím, že tady nerámusí na řetěze žádný hloupý hafan. Je to opravdu pěkné místo. Jahody mi lidé přirozeně vysbírali i tady, ale vcelku jsem spokojený. Jen kdybych tu nablízku našel vhodné obydlí!“

Jezevec Fridolín [12:60 - 61]

Otázky a úkoly:

- Kdo to je dvojnožec ?
- Z článku lze vyčíst, že jezevec přišel o svoji noru. Vypůjč si knihu a najdi, kdo a proč ho z nory vyhnal.
- Přečti si ještě jednou odstavec, kde jezevec přemýšlí o lidech. Co si o nich myslí ?

Bouře*Miloš Vysocký*

Koncem dubna se silně oteplilo. Keře a většina stromů vyrašily a mnohé rozkvétaly. Modřiny už počátkem měsíce ozdobila hebce žlutavá zeleň jehlic, pupeny smrků a sosen byly k prasknutí nality. Mladá tráva na pasekách prorůstala slehlou stařinou a zakrývala ji svou svěžestí. Všude svítily bílé hvězdičky sasanečků, načechrávala se bledozlatá kola petrklíčů. V lesních úžlabích, kam proniklo slunce, rozkvétaly hned růžově červené, hned fialově modré plicníky. Louky, včera smutně šedivé, byly samá sedmikráska. Na polích se selo a sázelo. Ozimy vzrostly, že se do nich ukryl starý zajíc.

Když se po dvou dnech Chlupáček vracel do olšiny, zarazil ho hnilobný zápach. Málem že nešlápl na mršinku rejska. Hemžili se na ní dva pestře pruhovaní hrobařci a několik mršníků.

Slunce pálilo hned zrána jako výheň. V olšový zavoněly fialky a zlatem se zaleskl orsej.

K polednímu viselo listí ochable a povadle. Za Hradiskem vyrůstaly kupy, zprvu mléčně bílé, pak šedly a tmavly. Větrík přestal úplně, a když v Rožnově zvonili poledne, neševelily už ani osiky.

Poblíž Chlupáčka cosi zašustilo, probudil se a usedl. Každý zvuk u pelíšku je podezřelý. Šelest se ozval znova. Zajíc zapanáčkoval. Uviděl poprvé užovku. Plazila se k potoku. Chtěla se ochladit nebo měla chuť na žáby. Chlupáček hada ostražitě sledoval, když tu zachytil nový šramot. Z křoví se vyhoupla statná zaječice. Byla to jeho máma.

Co tu dělá? Hledá mě ?

Zaječici ani nenapadlo, aby ho hledala. Své mládě odkojila a opustila. Teď má jiné starosti. Letos podruhé se v ní ozval pud po zachování rodu. - Odběhla na louku a za ní se přihnali dva samci. Tmavší vyrazil dlouhým skokem, světlejší ho doběhl - a kousl do zadku. Tmavý se zarazil, zapanáčkoval - a jak ho mlátil tak ho mlátil. Světlý ho škrábl do nosu: sok se rozmáchl a dal mu facku, až se svalil. Ale hned byl na nohou, tvářil se, jako by chtěl tmavého znovu pravicí škrábnout, a když ten uhnul, dostal facku levačkou.

Při pranici na zaječku zapomněli. Ta se zatím pářila v mlázi s jiným.

Odpoledne se celé nebe zatáhlo těžkými mraky. Byly jako olovo a na jihu za Hlaváčkami jakoby do nich naléval inkoustu. . Vypadaly hrozivě. Na Uhliskách uhořel blesk do stodoly a zapálil. Požár byl uhašen prudkým lijavcem, který se změnil v krupobití. Přeběhlo od Rožnova přes Vigantice a Hutisko. Na polích škodu nenapáchalo, ale posráželo květy třešní, poranilo pár kuřat a housat a v polích utlouklo zajíčka a několik koroptviček.

Chlupáčka sekla do zadečku kroupa jako lískový ořech, vrískl bolestí. Byla to jeho první bouřka. Chvěl se a třásl, když se nebe otvíralo klikatinami a burácel hrom. Po bouři pelech opustil s boulí na zadku a přestěhoval se výš do zatravnělé lesní kultury s loňskými smrčky.

Druhého dne je děvčata přišla okopávat. Bavila se o bouři.

„Já jsem se hrozně bála,“ přiznávala se Šimáňová.

„Ty si strašpytel, Hanko,“ smála se jí Bražinová. „Já by sem sa ani v lesi nebála -“

Když obkročila s motyčkou smrček, něco pod ní zaharašilo.

„Had!“ Upustila motyčku, chtěla uskočit a svalila se na zem. „Pomóóóc!“

Z trsu trávy se vymotal Chlupáček, zděšen výkřiky kličkoval mezi děvčaty a upaloval po svahu dolů, hnál, až se překotil.

„To si ukázala, jak sa v lesi nebojíš,“ vracela jí to Hanka.

„Aj gat'ky ukázala,“ přidala tetka Hronková.

Výbuch kvičivého hihotu Chlupáčka pobídl k novému spěchu.

Putování zajíce Chlupáčka [13:22 - 23]

Otázky a úkoly:

- Přečti ještě jednou přímou řeč. Čím se liší od ostatního textu?
- Už se ti také stala taková příhoda jako děvčatům? Vyprávěj ji svým spolužákům.
- Vyhledej v jiných knihách, jak se stará zaječice o svá mláďata.
- Co musíš udělat, když najdeš v trávě zaječí pelíšek?

Rybník vaří mlhu*Milena Lukešová*

A všechno čeká
na tu
bílou cukrovou
vatu.

Na každé špejli
kmene
jí kousek
zapomene

Udivená kopretina*Milena Lukešová*

Louka je pro ni
div.
Čemu se divit
dřív?
Všemu,
úplně všemu:

- Jé, šnek!
A copak je mu?
Proč leze?
Proč šnek nelítá?
To je tak těžká
ulita?
Jé, šnek se na mě
dívá oknem!

- Přestaň se divit.
Za trest zmoknem,
kárá ji stará
kozí brada.
Nemá to ráda

Jak je bosé noze v rose [14:38,54]

Ptačí volání

Jana Štroblová

Samozřejmě, že se podle zpěvu ptáci také navzájem poznají, stejně jako my je poznáme podle peří.

A ještě se poznají podle *volání*. To je takový jednoslabičný nebo dvojslabičný zvuk. Někdy má slabik i víc. Samička se samečkem se tak dorozumívají při shánění potravy, svolávají tak děti, když se učí létat, a ztracené malé ptáčátko může tím zvukem volat rodiče na pomoc. Třeba sýkorka volá : „Ci-ci-dé“. A pěnkavka stručněji : „Pink-pink“. Měla by se vlastně jmenovat pinkavka.

Když si umí někdo hodně představovat, opravdu mohl slyšet jak volá křepelka to svoje „Pět peněz!“ Máma mi vypsala ptačí hlasy z básně básníka Františka Halase, a ty se mi hrozně líbí, i když si pan Halas něco z toho taky jenom představoval. Anebo měl takové štěstí a tak potichu chodil, že to doopravdy slyšel?

Tady to je:

Přivítání v lese.

<i>Konipásek:</i>	Živ- lis. Živ-lis.
<i>Kukačka:</i>	Kluku, kluku.
<i>Čížek:</i>	Jde ci-zí. Ci-zí.
<i>Drozd:</i>	Nech ho jít. Nech ho jít. Tady já. Tady já.
<i>Sýkorka:</i>	Cici pán, cici pán. Syp.Syp.Syp.
<i>Mandelík:</i>	Má frak, frak, frak.
<i>Krutihlav:</i>	Vid', vid', vid'.
<i>Chocholouš:</i>	Ten si žije. Ten si žije.
<i>Linduška:</i>	Zmýlí-li. Zmýlí-li.
<i>Sedmihlásek:</i>	De,de,de,děda děda staré, staré.
<i>Pěnkava:</i>	Rršťák, rršťák, rrošťák.
<i>Žluva:</i>	Dé na pivo, na pivo, ivo.

Když si to nahlas říkám, zvoní mi v uších celý rozkřičený a rozezpívaný háj. Sedmihlásek má málem sedm hlasů, krutihlav ke svému pokřiku kroutí hlavou, sýkorka, tak jako to má být, poslušně vyvolává své „ci-ci“. Jenom ta pěnkava mi nejde na rozum : že místo „pink“ nadává. Musela být nějaká rozzlobená. Jinak tu všechny ptačí hlasy znějí jako rozveselené, trochu posměváčkovské přivítání.

Takže ptáci mezi sebou taky rádi vítají dobré lidi. Jako my zase vítáme je, ptáky.

A musíme je brát jako vítané hosty nejenom pro ten zpěv, ale i proto, že kdyby jich nebylo, brzo by celou naši planetu pro sebe zabral hádejte kdo? - hmyz. Stejně jako by ji zabrali hraboši, nebýt dravců.

Jenomže s protivným hmyzem dovede pořádně zatočit i taková sýkorka, i taková červenka, i taková pěnkava. Pink-pink.

Tajemství polí [15:152 - 153]

Otázky a úkoly:

- Dones si obrázky ptáků, jejichž hlasy jsou popsány v textu a doplň do prázdných rámečků ke kukačce a sýkoře.
- Které z těchto ptáků můžeš pozorovat i u vás doma ?
- Znáš spisovatele, který pro vás zpracoval ptačí hlasy ? Najdi v knihovničce jeho knihu a seznam své spolužáky s jeho básní, která se tobě líbí.
- Víš, který pták svým křikem upozorní ostatní obyvatele lesa, že jsi přišel na návštěvu? Najdi si jeho obrázek. Ze které pohádky ho znáš?

Luštíte rádi křížovky? Tak s chutí do toho. Tajenka vám prozradí, kde můžete najít spoustu zajímavých kvízů a otázek o přírodě.

1.	/	/	/	/				/	/	/
2.	/	/	/						/	/
3.	/	/	/	/				/	/	/
4.	/	/	/					/	/	/
5.	/							/	/	/

6.							/	/	/	/
7.	/	/	/					/	/	
8.	/	/	/	/						/
9.	/	/					/	/	/	
10.	/									
11.	/	/	/						/	/

1. Je čistý a průhledný jako diamant, a přece není drahý, matka jej zrodila a on zas rodí matku.
2. Není to krejčí, ale s jehlami se nerozloučí.
3. Z vody se rodí, ale vody se bojí.
4. Ač jsem jako zrnko malý, pokryji svět celý.
5. Lesem běží pečínka v kožíšku.
6. Žije bez těla, mluví bez jazyka, nikdo ji neviděl, ale každý ji slyšel.
7. Není z královského rodu, a nosí korunu, není jezdec a má ostruhy. Brzo vstává a druhé spát nenechá.
8. Co je uvnitř ptačích kostí?
9. Z keře zasípěla, za nohu popadla.
10. Které zvíře na zimu úplně zbělí kromě konečku ocasu?
11. Po zemi nechodím, do oblak nehledím, ani hnízdo nemám, ale děti vyvádím.

Poslední houby

N. Pavlovová

V lese je teď smutno, prázdně a vlhko, páchne tu tlejícím listím. Jedinou potěchou jsou houby václavky. Je radost se na ně dívat. Rostou v hloučcích na pařezích, vylezly si i na kmeny stromů, rozsypaly se po zemi, jakoby by se oddělily od houfu a samotinké se tu zatoulaly.

Člověk se na ně s radostí dívá a rád je sbírá, v několika minutách jich má plný košík. A to sbírá jen kloboučky, a ani ne všechny.

Velmi chutné jsou mladé václavky, jejichž klobouček je ještě ohnutý dolů jako dětský čepeček a pod nímž je bílá „šálka“. Později se oloupne, stane se z něho opravdový klobouček a „šálka“ se promění v „límeček“.

Celý klobouček je pokrytý střapečkovitými šupinami. Jaké je barvy? Přesně se to dá stěží určit, je to však příjemná, klidná nahnědlá barva. A lupínky po kloboučkem mají mladé houby opět bílé, kdežto staré trochu nažloutlé.

Zdalipak jste si všimli, že když klobouček mladých hub narazí na staré václavky, vypadají jako napudrované? Pomyslíte si: Snad na nich neroste plíseň? Ale hned si vzpomenete: Vždyť jsou to výtrusy! Vysypaly se zespodu starých kloboučků.

Chcete-li václavky jíst, musíte dobře znát všechny jejich charakteristické znaky. Často, velmi často opět přicházejí na trh místo jedlých václavek jedovaté houby. Podobají se jim a rostou rovněž na pařezích. Ale všechny tyto jedovaté houby se vyznačují tím, že *pod kloboučkem nemají límeček, na kloboučku nejsou šupiny, barva kloboučku je výrazně žlutá nebo načervenalá, lupínky jsou žluté nebo nazelenalé a výtrusy tmavé.*

Lesní noviny [16:172]

- Otázky a úkoly:
- Které houby sbíráte? Dones jejich obrázek.
- Znáš václavky? Umiš je poznat od ostatních hub?
- Úkol hlavně pro děvčata. Přineste recept na zpracování václavek.

Na pasece

Ota Kružík

Nad pasekou plachtilo paví oko. Sněslo se na pahýl větve, suchý, už bez kůry, hladký jako hadí tělo. Rozvíralo se a stahovalo křídla, zvolna, rozvážně, potom je doširoka rozestřelo a vystavilo slunci duhová oka v narudlém sametu. Zdeněk zatajil dech. Opatrně se k němu plížil s nataženou paží. Paví oko sevřelo křídla a strnulo. Krása zmizela, na suché větvi jako by zůstal jen zčernalý osikový list. Zdeněk přibližoval ruku nenápadně, milimetr po milimetru, palec a ukazováček nedočkavě roztažené, užuž chtěl prstíky sevřít, vtom motýl vzlétl. Zdeněk ho chtěl chytit v letu, rozběhl se, ale pravou nohou zakopl o konec větve, upoutaný k zemi odumřelými stébly loňské trávy, a natáhl se jak dlouhý tak široký. Loktem narazil na kámen, udeřil se a nabíral k pláči. Avšak než spustil na celé kolo, zarazil se.

„Lído!“ vykřikl a hlas se mu třásl vzrušením.

„Lído, pojd', honem!“

Pod větvemi borovičky leželo srnčátko stočené do klubíčka, hlavu poněkud stranou, a temným očkem hledělo ustrašeně vzhůru. Tmavohnědé boky mělo posázené bílými penízky. Zdeněk zvedl ruku a prsty se zlehounka dotkl špiček boltců. Srnčátko se ani nehnulo. Teprve když je pohladí podruhé, trhlo ouškem jako Ťapka, když jí na ně sedne moucha, potom zatřáslo prudce hlavou.

Lídka stála nad ní a tajila dech. „Hladit se nesmí, víš co povídal tatínek“, připomněla Zdeněkovi. Byla rozumnější, chodila do páté třídy, ale i jí se samovolně natáhla ruka a přejela dlaní po hebké srsti. „Neboj se, chudinko, kde máš mámu?“

„Neboj se, chudinko,“ opakoval Zdeněk a hladil srnčátko střídavě levou a pravou. Nemohl se nasytit těch dotyků. „A jak se třese.“

„Třeba hladem, třeba stará utekla,“ napadlo Lídce.

Zdeněk k ní obrátil oči, smutné pomyšlením, že je srnčátko opuštěné, a pak mu v nich najednou svítilo: „Vezmem je domů!“

Zlatý osmerák [17:11 - 12]

Otázky a úkoly:

- Proč se nesmí hladit malé srnče ?
- Co měly děti správně udělat ?

O rezaté veverce*Jaroslav Holeček a Daniela Fischerová***Dobrodružství s kunou. Padá první tma**

Větve se s praskáním rozhrnuly. Na pařez se vyhouplo štíhlé temné tělo. Lesklé malé oči se bystře rozhlédly.

Na Hřibák se snáší první šero. Soumračná zvířata se budí. Právě se probrala i kuna. Má hlad a je plná síly. Bez pohnutí pozoruje Rezku. Pak se napne. Za okamžik po ní vyskočí.

První znamení

Rezka najednou ucítila, jak se jí chvost zachvěl. Cuklo to v něm, jako by za něj kdosi pevně škulbl. Rezka to znala. Bylo to tajné znamení jejího těla. Hlásilo jí: Nebezpečí ! Pozor ! Dej se na úprk !

Let

Kuna letí. Rezka letí. Obě skáčou ze stromu na strom. Obě jsou rychlé. Obě jsou pružné. Obě riskují.

Rezce už buší srdce až v krku. Cítí kunu těsně za svým chvostem. Kuna je teď přesně jeden smrk za ní. Vrhá se do větví, které se ještě houpou po Rezčiných tlapkách. Skok - a skok - a skok !

Odvěký trik všech veverek

„Na zem ! Na zem ! Dostanu ji na zem !“ běží hlavou kuně.

„Jen mě nesmí dostat na zem ! Jen mě nesmí dostat na zem !“ mizí v křehkých větvích veverka.

Na zemi je kuna ve výhodě. V korunách je ve výhodě Rezka. Přece jen je lehčí. Tenké horní větvíčky ji unesou jen stěží, ale pod kunou by praskly. Mohla by do nich kunu nalákat?

Rezka zahlédne větévku jako sirku. Neměla čas váhat. Zhoupala se a vyskočila na ni. Nevěděla, jestli spadne. Riskovala.

Kuna prohrála

Kuna neváhala vůbec. Bezhlavě se vrhla za veverkou. Naletěla na ten věčný trik veverčího rodu. Větve se pod ní probořily jako zpráchnivělý most.

A kuna letí, řítí se jak puma a před očima jí sviští ostré jehličky. V poslední chvíli přistála na vyvráceném kmeni. To je konec. Už nemá smysl spěchat. Rezka má náskok dobrých deset smrků. Kuna sedí, vysíleně dýchá. Dneska prohrála.

Rezka se hnala ještě chvíli a pak opatrně zpomalila. Dobře slyšela praskot větví. Tušila co se s kunou stalo. „Upokoj se,“ řeklo jí něco beze slov a tiše. „Už je po nebezpečí.“ „Vida, vida,“ pokračovalo to po chvíli. „Ten nápad s tenkou větví nebyl špatný. Jak jsem na to vlastně přišla? Nevím. Ale musím si to pamatovat. Třeba se to bude ještě hodit, kdopak ví !“

Otázky a úkoly:

- Proč honila kuna veverku ?
- Myslíš si, že je proto kuna zlá ?
- Proč se podařilo veverce uniknout ?
- Myslíš, že se veverka z tohoto setkání poučila ?

Vlk a člověk

Jaroslav Holeček a Marie Vacková

Vlk a člověk jsou odvěcí nepřátelé, už od těch dob, co člověk začal chovat ochočená zvířata a vlk se přižívoval na jeho stádech. Člověk se s vlkem střetává i na lovu zvěře, proto vypovídá vlkům boj.

Vlci kradou jehňata, ovce i hříbata a nedají pastýřům klidně spát - ze tmy je straší vlčí světélkující oči. Vznikají báje o vlkodlacích, hrůzostrašné pověsti a vyprávěnky o krvežíznivých bestiích - vlcích. Zároveň se blízký příbuzný vlka - pes - stává věrným přítelem a pomocníkem člověka.

Z pronásledovaného vlka se stává velmi plaché zvíře, které má z člověka přímo panickou hrůzu, a setkání s ním se za každých okolností raději vyhne.

A teď najednou se malá vlčice ocitla v náručí svého úhlavního nepřítele. Bezpečný koutek těsně u mámy v klubku sourozenců s důvěrně známým pachem nadobro zmizel. Zůstal jen ukrutánský hlad a pud sebezáchovy vlastní všemu živému. A tak se nakonec nabídnutý prst a teplá lidská náruč přece jen staly zachytným bodem, útočištěm a záchranou, i když to bylo všecko v hlubokém rozporu se zděděnými instinkty šelmy žijící divoce ve volné přírodě. Chlupatá tvářička vlčího štěněte neprozrazuje mnoho z pocitů malé šelmičky. Její vlčí řeč je zcela odlišná. A tak si člověk mnohé domýšlí a vykládá po svém.

Nový domov u dvounohých tvorů přináší však vlčeti i některé výhody. Místo neustálých - hravých, ale i rvavých - půtek a šarvátek mezi vlčaty o nejvýhodnější místo u matky se jí hladivě dotýkají lidské ruce a konejší ji chlácholivé hlasy.

Jinak je to ale život naruby. Doupě je prostorné až příliš, menší prostor kryje záda a poskytuje pocit jistoty a bezpečí. Větší počet východů - oken - také klidu nepřidá. A pak ten obrácený pořádek. Každý správný vlk má nejvíce energie a chuti do života v noci. Tady místo prohánění se za měsíční noci po lese má najednou malá vlčice spát. Zbývá ji jedině možnost kousání a hlodání všeho, co je v dosahu. Podhrabat se někam ven stejně nemůže, po hladké podlaze nohy kloužou, ani drápy moc nepomáhají. A obojek na krku s řetízkem, to také není nic příjemného - tísni krk a připoutává ji k něčemu ohavnému a nepohnutelnému - kdo to jakživ slyšel nebo viděl přivazovat vlka ke sporáku !

Ještě že se často vyraželo ven, s pánem - uznávaným vedoucím vlkem. Zvláště noční vycházky byly zajímavé. Běhalo se sice na vlčí gusto moc pomalu, ale když se připojil čtyřnohý kamarád, malý psík, byly probíhačky v parku docela zábavné.

Vlčici však neustále vyváděla z míry strašidelná setkání s pekelně frkajícími, rámusícími a nesnesitelně páchnoucímú příšerami. V noci se navíc proháněly ulicemi s divoce svítícíma očima. Ani setkávání se stále novými a

novými dvounohými tvory nebylo příjemné. Stále jiné a jiné pachy, až z toho jde hlava kolem, raději se držet zpátky.

Ze všeho nejvíce vlčice miluje výlety do přírody. Škoda jen, že tomu vždycky muselo předcházet velice nepříjemné intermezzo - jízda autem. Čím byla vlčice větší, tím více odporu a hrůzy pocítuje k té páchnoucí nestvůře a tím větší problém byl ji do auta dostat. Ale potom, když se octla ve svých rodných horských lesích, byla doma a byly radost na ni pohledět.

V zeleném království čtyřnohých tvorů a ptáků nebyla náhradní rodina vlčeti valnou oporou. Když vyráželo na průzkum do lesních houští, marně se ohlíželo, kde zůstali ostatní členové její smečky - starý vedoucí vlk jen postával a okouněl na místě.

Nikdo malou vlčici neučil rozeznávat pachy, bezpečně sledovat stopu zvěře - kořisti a vyvarovat se nebezpečí.

Osamělá vlčice [19:33 - 37]

Otázky a úkoly:

- Jaké nevýhody měl pro vlčici život u lidí ?
- Které domácí zvíře je vlku podobné vzhledem i chováním, proč ?
- Koho považovala vlčice za starého vedoucího vlka, proč?

Máš chuť vyzkoušet pokus?

Jak se rozpadá žula

Úlomek žuly ze staré zdi, který byl tak odolný, že jsem ho ani kladívkem nemohl roztlouci, jsem omotal silným drátem a zavěsil do ohně. Když byl horký, hodil jsem jej do nádoby se studenou vodou. Zasyčelo to, zapraskalo, ale jinak se nestalo nic. Po chvíli jsem kámen z vody vytáhl, znovu ohřál a opět vhodil do vody. Když jsem to opakoval mnohokrát, žula popukala a rozpadla se na malé kousky. Přivodilo to tedy střídání teplot.

V přírodě zahřívá žulové balvany slunce. V noci nebo za deště se ochlazují. Výsledek je stejný jako při pokusu. Žula puká a rozpadá se. Nejprve tak vznikají menší kusy. Ty jsou při dešti zaneseny do potoků a řek a tam jsou dále rozměňovány vodním proudem. Z uvolněných křemenných zrn se usazuje písek. Ze živců a slíd působením vody a vzduchu vzniká půda.

Hledání přírody [20:24]

Jak ochočit ježka

Ježek je v seznamu chráněných živočichů a nemůžeme jej tedy chytit a věznit. Za vhodných okolností ho však můžeme pozorovat ve volné přírodě, aniž bychom ho nějak omezovali.

Nejlepší příležitost k tomu máme o prázdninách, když táboříme někde u lesa, nebo bydlíme v chalupě na okraji vesnice. Ježek, je-li nějaký v blízkém okolí, se obvykle přihlásí sám, a to v noci strašidelným halasením, dupáním a funěním.

Jakmile o ježkovi víme, připravíme mu noční pohoštění. Na misku mu dáme nějakou pochoutku, kousek mrkve, ohryzek z jablka apod. Když v noci uslyšíme, že je ježek u návnady, opatrně a nejprve jen z dálky si na něj posvítíme baterkou. Možná že se lekne a schoulí se do klubíčka. V tom případě zhasneme, chvíli počkáme a teprve až uslyšíme, že se dal znovu do jídla, opět rozsvítíme. Tento postup opakujeme tak dlouho, až se ježek přestane světla bát a pokračuje v krmení, i když na něj svítíme.

Stejně opatrně získáme ježkovu důvěru při dalších jeho návštěvách pozvolným přibližováním. Budeme-li mít dost vytrvalosti, jistě si ježek na nás za určitou dobu tak zvykne, že i když budeme v jeho blízkosti, nesvine se a bude se dál klidně krmit.

Stejným způsobem zvykneme ježka na přibližování naší ruky. Napomůžeme tomu ještě tím, že budeme držet vždy kousek něčeho dobrého, abychom ježka za důvěru odměnili. Tak dosáhneme po čase toho, že ježek nám bude brát otravu z ruky, jen si musíme dát pozor, aby přitom nepřibral také některý náš prst, neboť zuby má ostré jako jehla. Vrcholem naší drezúry bude, když dosáhneme, že se ježek bude objevovat i ve dne. I to je možné. Lze tedy ježka ochočit, a že je to zábavné a poučné, to snad nemusím ani zdůrazňovat.

Hledání přírody [20:102]

OBSAH:

	1
Úvod	2
Rok	3
Řeka	4
Moře	4
Poušť	6
Tučňáci	7
Na jaře	9
Jezevec Fridolín	10
Bouře	12
Rybník vaří vlhu	12
Udivená kopretina	13
Ptačí volání	15
Křížovka	16
Poslední houby	17
Na pasece	18
O rezaté veverce	20
Vlk a člověk	22
Jak se rozpadá žula	23
Jak ochočit ježka	